

Hans Hieronymus Langg bejegyzése Andreas Winkler *Album amicorum*ába, Neusiedel am See, 1632.
Soproni Evangélikus Levéltár, Kézirat XV/7.

KINCSES KATALIN | Johann Christoph Deccard
MÁRIA | könyvkatalógusa Cornides
Dániel hagyatékában

Johann Christoph Deccard (1686–1764) botanikus, 1712 és 1740 közt soproni evangélikus líceum igazgató könyvlistája, illetve könyvtárának Magyarország történetére, egyháztörténetére vonatkozó darabjainak kéziratos katalógusa Cornides Dániel (1732–1787) történetíró, kolozsvári főiskolai tanár, egyetemi könyvtáros, majd m. kir. egyetemi tanár hagyatékában maradt fenn.¹ Keletkezésének pontos dátuma jelöletlen, valószínűleg Deccard halálának évében készült; a listán felsorolt művek közül a két legutolsó is 1764-ben jelent meg, tehát ezen év tekinthető *terminus post quem*-nek. A kézirat Deccard sajátkezű

¹ *Catalogus librorum Bibliothecae Joan(ni) Christoph(ori) Deccardi Sempron(iensis) quondam Pastoris pars histor(iae) Hung(ariae) concernens*. Leleghelye a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára, a „Ligamen continens manuscripta linguistica bibliographicaque collectione Danielis Cornides” megjelölésű iratsomó, jelzete: Történ. 2. sz. 4-r. 4. lev. 2. sz. – Forrásunk Deccard magánkönyvtára történeti műveinek listája, s nem az evangélikus líceum Deccard működésének idején keletkezett egyik könyvlista vagy a soproni líceum könyvtárának esetleges Deccard-hagyatéka. Vö.: Friedrich Károly: „*Celeberrimae collectiones Sopronienses*”. (A soproni evangélikus gyülekezet gyűjteményei.) In: SSz. 44 (1990), 97–127. (Deccard és a líceum könyvvállománya nem azonos.); Müllner Mátyás: A soproni evangélikus főtanoda története. Sopron, 1857. és Uő.: Adatok a soproni ev. Lyceumi könyvtár történetéhez. In: MKSz. V (1880), 1–8. (Nincs benne utalás, hogy hagyatéka a líceumba bekerült volna.)

összeállítása. Nagyobb részben nyomtatott, kisebb részben (15%) kéziratos, túlnyomó részt történeti munkákat sorol fel a 16–18. századból. Cornides Dániel utólag, szintén sajátkezűleg javított és pontosított a listán néhány helyen, illetve néhány rövidítést feloldott.²

A 101 történeti művet (melyeket Cornides 96 tételbe csoportosított) tartalmazó könyvlista, úgy véljük, több szempontból is egyedülálló forrás. A 16–18. századi soproni könyvkultúra, Sopron város polgársága, értelmiségi elitje olvasmányműveltségének gazdagságát, színvonalát prezentálja. Ezen túlmenően a vonatkozó, a té-mában feltárt bőséges forrásanyag közül³ kiemelkedik a magas tételszám miatt. Kiváló forrása lehet a továbbiakban a XVIII. századi magyarországi nyomdászattörténeti, könyvtörténeti kutatásnak és a korban fellendülő könyvtermés tanulmányozásának, amely szoros összefüggésben van az általános anyagi és szellemi fejlődéssel, a művelődés és a tudományos élet kibontakozásával. Deccard könyvlistájának nagy része már az 1730-as években kezdődő erős emelkedés idején gyűlt össze, annak a három évtizednek az időszakában, amikor a szellemi fejlődés és a tudományos megismerés igénye látványosan meghozta gyümölcsseit a könyvtermésben⁴ és a könyvtárak gyarapodásában is. Deccard nemcsak országos hírű tanárként, újtóként, iskolaszervezőként, tantervi reformerként, líceumi rektorként vonult be a természettudományos, pedagógiai és egyháztörténeti irodalomba. Az európai hírű tudós botanikus, a Jénai Latin Társaság tagja már státusánál fogva is kiemelkedő alakja volt a nyugat-magyarországi régió evangélikus értelmiségének, s habitusának, munkásságának köszönhetően évtizedeken át meghatározó személyisége volt Sopron szellemi elitjének.⁵ A szellemi hagyatékát e helyen tehát csak töredékesen prezentáló forrásunk feltárásával hozzájárulni kívánunk a korabeli haladó szellemi irányzatok, az aktuális politikai kérdések, művelődési folyamatok és a mentalitás könyvnyagon való bemutatásához, megragadásához.⁶ Deccard könyvlistájának történeti munkákat tartalmazó része

² Cornides bejegyzéseire, módosításaira a jegyzetekben a továbbiakban utalunk.

³ A soproni könyvkultúra színvonaláról szóló első alapvetést Csatai Endre készítette el: Régi soproni könyvgyűjtők, könyvesboltok és olvasó kabinetek. MKSz. LXIII. (1939), 54–61. A kutatás mai eredményeire vö.: Lesestoffe I. Előszó. VI. (A korábbiak bibliográfiájával. Az 1721-ig keletkezett jegyzékek kiadása.)

⁴ Erre elsőként hívta föl a figyelmet Csapodi Csaba: Könyvtermelésünk a XVIII. században. In: MKSz. LXVI. (1942), 392–398. és Uő.: A magyarországi nyomtatványok nyelvi megoszlása 1800-ig. In: MKSz. LXX. (1946), 98–104.

⁵ Hrabovszky György: Idősb Deccard Kristóf János Soproni evang(élikus) Rector élete. In: Tudományos Gyűjtemény, X. (1820.) 97–99.; Leitner József: Deccard János Kristóf. In: SSz. 5 (1941), 136–138. Életútjára, jelentőségére mindmáig a legteljesebb összefoglalás: Fabiny Tibor: A soproni evangélikus líceum története (1557–1908). „Deccard János rektorsága (1712–1740)” című fejezet. In: A soproni líceum. Szerk. Györffy Sándor és Hunyadi Zoltán. Bp. 1986. 38–41.

⁶ Vö. Monok István: Azonosságok és különbségek három nyugat-magyarországi város XVI–XVII. századi olvasmányaiiban (Ruszt, Sopron, Kőszeg). In: Hungarológia, 6 (1995), 238–239. Tudásunk szerint és Monok István szíves közlése alapján magán-tulajdonban megvan Deccard teljes könyvtárának katalógusa, melyről egy fénymásolatot állítólag az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őriznek. Szintén Monok István tájékoztatott, hogy Verók Attila használta doktori dolgozatához, ahhoz a részhez, ahol a magyarországi tudós

különös jelentőséget kap, ha figyelembe vesszük, hogy rektori működése után kizárólag tudományos tevékenységet folytatott, s a botanika mellett történeti és egyháztörténeti kutatásoknak is szentelte életét; és többek között 1743-ban *Succinta Comitatus Semproniensis Descriptio* címmel (kéziratban maradt) leíró történeti művet írt.⁷ Végül, mint azt a továbbiakban látni fogjuk, a könyvkatalógus bepillantást enged Deccard tudományszervező tevékenységébe is, melyet a soproni evangélikus líceum tanáraként folytatott, már hivatalánál fogva is nagyon szoros kapcsolatot tartva fenn a pozsonyi líceum oktatói gárdájával, valamint az európai, elsősorban protestáns tudósokkal.

A könyvlista jelentőségét alátámasztja és tovább növeli, hogy az Cornides Dániel gazdag hagyatékából származik, melynek teljes (tudománytörténeti) feltárásával máig adós a történettudomány. Munkásságának feldolgozása könyvtárának katalógusa, kéziratos művei (melyek Teleki József kéziratai után a XVIII. században a legjelentősebbek⁸) és nagy mennyiségben fennmaradt levelezése (sajátjainak fogalmazványjaival együtt) alapján lehetséges. Több tudományág művelői meghatározó tudósként, tudományszervezőként tartják számon hagyatékának, életművének részleges vizsgálata alapján is.⁹ A sokoldalú tudóst a nyomdászattörténeti szakirodalom a XVIII. századra vonatkozóan a legnagyobbra értékeli, a korszak legkiválóbb könyvgyűjtőjeként tartja számon, akinek nyomtatásban megjelent könyvkatalógusa nyomdászattörténeti alapmű, Hungarica-gyűjteményi katalógus. Egyik alapja továbbá a Kovachich Márton György (1744–1821) és Jankovich Miklós (1773–1846) által összeállított, 1792-es *Bibliotheca Hungarica Universalis*nak. Cornides katalógusa Széchényi Ferenc (1754–1820) és Teleki Sámuel (1739–1822) könyvkatalógusa mellett egyenrangúként, több kutatónál kvalitását tekintve első helyen szerepel.¹⁰ Szelestei Nagy László

könyvtárakról általában értekeznek. A másolatot Földesi Ferenc, a Széchényi Könyvtár munkatársa megpróbálta megtalálni a nevezett gyűjteményben, de éppúgy, mint én, nem járt sikerrel. Fáradozását ezúton is nagyon köszönöm. Köszönöm továbbá Veszprémy László segítségét is, aki mindezen információk beszerzésében segítségemre volt. A teljes katalógus ismeretének hiányában ugyan csak feltételezni tudjuk, hogy forrásunk ennek egyik részlete, azonban tudományos közlése mindenképpen indokolt, s a teljes Deccard-katalógus előkerülése és tudományos feldolgozása esetén a majdani kutatást reményeink szerint segíti.

⁷ Ismertette Németh Sámuel: Mozaikképek Sopron múltjából. In: SSz. 7 (1943), 148–150.

⁸ F. Csanak Dóra: Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig. In: MKSz. LXXIV. (1958), 58.

⁹ F. Csanak 2000. 333. Munkásságának egyik részletére lásd: Fried, István: Slavica des Bibliothek von Daniel Cornides. In: Studia Slavica 1979, 131–136.

¹⁰ Szabó Károly: XVI. és XVII. századbeli magyar nyomtatványok. In: MKSz. I. (1876), 70.; Haiman György: Németh János nyomdászattörténete (1818). In: MKSz. XCIII. (1977), 242–256.; Szelestei 1982. 24.; F. Csanak 1983. 443–454.; Bellágh 2005. 3. sz. 333. A Szinyei József munkásságát tárgyaló akadémiai székfoglaló értekezés egyenesen az első helyre helyezi, az említett másik kettő fölé emelve: [–r –ó. (sic!)] Id. Szinyei József. Az első magyar bibliográfus. Székfoglaló értekezés. Bp. 1901. In: MKSz. X. (Új folyam.) (1902), 174. Ugyanezen a véleményen volt Fraknoi Vilmos: Szabó Károly „Régi Magyar Könyvtára”. In: MKSz. III. (1878), 307.; Kovachich Márton György – Jankovich Miklós: Bibliotheca Hungarica Universalis. [H. n.] 1792. Lelőhelye: OSzK Kézirattár, jelzete: Fol. Lat. 9. Ismertette Kozocsa Sándor: A magyar nemzeti bibliográfia kezdetei (1792–1818). In: MKSz. LXXVIII. (1962), 68.; Újabb könyvészettörténeti irodalom: Pogány György: Sándor István és a Magyar Könyvesház. In: Könyvtári Figyelő, 2003. 4. sz. (Lapszám nélkül. Az Országos Széchényi Könyvtár internetes könyvtárának példányát használtam: <http://www.ki.oszk.hu>

kutatásaiból ismert, hogy a kortársak is számon tartották, nagyra értékelték és használták Cornides gazdag gyűjteményi felsorolását, az *Ungrisches Magazin* 1788. évi számában kiadott, több mint száz XVI. századi magyarországi nyomtatvány címét tartalmazó lista Cornides Dániel gazdag könyvtára alapján készült, s Cornides maga is összeállított egy nyomdászattörténeti munkát a magyarországi nyomdákrol.¹¹ A jeles tudós könyvtára, katalógusa, levelezése, kéziratái, vagyis teljes hagyatéka, melynek megmentése Teleki Józsefnek (1738–1778) köszönhető,¹² azonban nemcsak a könyvtörténeti kutatások alapvető forrása, hanem a kora újkori történeti művek, a XVIII. századi művelődés- és mentalitástörténet, illetve általában a kora újkori magyar történelem és egyháztörténet, a historiográfia, de a történeti földrajz, a numizmatika, archontológia és a történeti segédtudományok egyéb ágai, a néprajz-, a nyelvtudomány, a csillagászat történet kutatásának is.¹³

Cornides Dánielt a korán megmutakozó történetírói tehetség, széles látóköre, a már fiatal korban megkezdett tudományszervező tevékenység, tudósi látásmódja, peregrinációja után közvetlenül a korabeli értelmiség elitjébe emelte, vagyontalan helyzete ellenére. Az intézményi szinten működő tudós társaságok és tudományos folyóiratok XVIII. századi hiánya miatt a tudományos együttműködés kizárólagos formája a levelezés volt.¹⁴ Cornides sokoldalú, nyitott személyiség, aki leveleiben gyakorlatilag minden aktuális, a tudományos közéletben tárgyalt témáról nyilatkozott; tudósi-baráti kapcsolatai, amelyek az

/szf/szfarchiv/2003/4/pogany.htm; a letöltés ideje: 2009. június 29.) Segesvary, Victor: *The History of a Private Library in 18th Century Hungary. The Library of Pál and Gedeon Ráday*. Holland, 2005. 35. skk. (Mikes International, The Hague.)

¹¹ Szelestei 1982. 34.

¹² F. Csanak 1983. 333. Idézi: Bellágh 2005. 332.

¹³ (A teljesség igénye nélkül) vö.: Esze Tamás: *Egy lengyel királyi tanácsos levele*. (Adalék a Rákóczi-szabadságharc publicisztikájához.) In: MKSz. LXXVII. (1961), 488.: *Az 1683-as nyomtatvány 1711. évi második kiadása az 1846 előtti irodalomban csak Cornidesnél fordul elő*. Valamint Méliusz Juhász Péter: *„Propositiones de Jah et Jehovah siue de Unitate et Trinitate in Deo vero” című, Gyulafehérvárott nyomtatott művének létezéséről* ugyancsak elsődlegesen Cornides nyomtatott könyvkatalógusáról tudunk: Naményi Lajos: *A nagyváradi nyomdászattörténete*. In: MKSz. IX. (Új folyam.) (1901), 179. Cornides műfaji nyitottságára: Ferenczi Zoltán: *A „Salamon és Markalf” című népkönyv kiadásairól*. (Egyszersmind adalék Szabó Károly „Régi Magyar Könyvtára”-hoz). In: MKSz. IV. (Új folyam.) (1896), 56. és a Gálszécsi-féle énekeskönyvtöredék kapcsán, melynek leírása ugyancsak Cornidestől származik (másolatban fennmaradt egyetlen teljes példánya Cornides tolla alól került ki): Erdélyi Pál: *Gálszécsi István énekes-könyvének töredéke 1536-ból*. In: MKSz. XII. (1887), 217. – *A magyar egyháztörténeti historiográfiához* lásd: Thoroczky Gábor: *Egyháztörténeti és forrástanulmányok a XI. századi magyar történelemről*. (Kézirat, PhD-értekezés, Szegedi Tudományegyetem.) Bp.–Szeged, 2003. 5–17. Cornides a néprajzi stúdiumok első professzora volt a budapesti egyetemen, 1785-től. Kiemelkedők a magyar nép hiedelemvilágának tárgyában folytatott kutatásai, melyek igen terjedelmes szakirodalmának összefoglalására e helyen nem vállalkozhatunk. – *Történeti földrajzi kutatások*: Tóth Almos: *A hazai történeti földrajz gyökerei*. 200 éve jelent meg Hell Miksa Anonymus-térképe. Bp. 2001. <http://csillagaszattortenet.csillagaszat.hu>. A Magyar Csillagászati egyesület csillagászat történeti portál-ja. (A letöltés ideje: 2009. június 29.) (Cornides Dániel: *Vindiciae Anonymi Belae regis notarii*. Editae, auctae a J. Chris. Engel. Budae, 1802. című művének keletkezéstörténete kapcsán.)

¹⁴ Összefoglalóan: Szelestei 1989a. 297.; F. Csanak 1983. 443. skk. és Bellágh 2005. 332. – Cornides peregrinációjáról: Tolnay Gábor: *Külföldön tanuló magyarországi diákok*. In: *Honismeret*, 2004. 2. sz. 4–10.

egész országot behálózták, felekezetekre, pártállásra és szemléletmódra való tekintet nélkül épültek és működtek több évtizeden át.¹⁵ Tudományszervező tevékenységének másik pillére mentori tevékenysége; könyveket, nyomtatványokat, folyóiratokat, kéziratokat gyűjtött, ajánlott, küldött és cserélt.¹⁶

A kérdés megválaszolásában, hogy miként és főleg miért került Cornides birtokába Deccard könyvlistája, a két tudós kapcsolatrendszerének vázlatos áttekintése segít közelebb bennünket. Az összekötő láncszem vagy láncszemek,

¹⁵ Cornides kiterjedt levelezéséről, tudóskapcsolatairól, levelezési témáiról: Ritoókné Szalay Ágnes: Az Akadémia Könyvtárának Régikönyv-gyűjteménye. (Vázlat és adatok a gyűjtemény fejlődésének történetéhez.) In: MKSz. XCIII. (1977), 18.; F. Csanak 1983. 443–454. és Bellágh 2005. 333. – Cornides és Pray levelezését Horvát István tekintette át és katalogizálta Egyetemi Könyvtárban: Horvát István: Danielis Cornides: Codex epistolarum ad Georgium Pray. A[nn]o 1771–1780. In: Tudományos Gyűjtemény, XX. (1836), 1. sz. 94–120. – Tarnai Andor tervezte levelezésének teljes kiadását: Vizkelety András: Emlékbeszéd a Magyar Tudományos Akadémián Tarnai Andor levelező tag fölött. (Kézirat. Bp. é. n.) Az Egyetemi Könyvtárban található levelezés mutatója: Farkas Gyöngyi: Az Evangélikus Országos Levéltár. Cornides Dánielhez írott levelek és Cornides Dániel által írt levelek. In: Egyetemünk történetének levéltári és kéziratári forrásai 1635–1970. I–II. Szerk. Szögi László. Bp. 1982. 258–262.; Szelestei 1989. 87., 90., 96., 98–99., 108., 142–144. – A levelezőpartnerek közül a szakirodalomban az alábbiakról olvashatunk (a teljesség igénye nélkül). Bod Péterrel, elsőként: [Jelöletlen közreadó:] Bod Péter levele Cornides Dánielnek. 1768. március 28. Magyarigen. (Lat.) In: Erdélyi Múzeum, 1907. 390–391.; Szelestei 1989. a.; Egyed Emese: Régi könyv a régi Erdélyről. In: Erdővidéki Lapok, 2001. 1. sz. 14–17.; Az orvostörténeti adatokat gyűjtő Weszprémi Istvánnal: Diósadi Elekes György: Weszprémi István könyvtára. In: MKSz. LXVI. (1942), 305. Cornides jezsuita kapcsolatait tekintve Pray Györggyel: Csontos János: Aranyasi Gellértfi János Codex. In: MKSz. IV. (1879), 71.; Durza Sándor: Weszprémi István levelei Pray Györgyhez. In: MKSz. LXXIII. (1957.) 167.; Hölvényi 1974.; Erdélyi kapcsolatairól: F. Csanak Dóra: Az Erdélyi Kéziratkiadó Társaság megalakulása. In: MKSz. XCII. (1976), 346.; Hajnóczy Józseffel: Soós István: Hajnóczy József és Cornides Dániel levelezése. In: Levéltári Közlemények 56 (1985), 4. sz. 97–124.; Karl Gottlieb Windischel: Szelestei 1989. 109.; Seidler, Andrea: Briefe jenseits der Privatheit? Der Briefwechsel zwischen Karl Gottlieb Windisch und Daniel Cornides (1781–1787). In: Wiener elektronische Beiträge des Instituts, 2001. (Pdf-formátumban; a letöltés ideje: 2009. június 29.) 1–9. passim; Cornides közvetett és közvetlen hatása a csehországi tudományos életre: Széchényi Ferenc és Csehország. Levelestár. Válogatta és a bevezető tanulmányt írta Pražák, Richard. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Deák Eszter, Erdélyi Lujza. Bp. 2003. 34–215. passim. (Nemzeti Téka.) Frivaldszky János (1730–1784) jezsuita polihisztorral: Id. Frivaldszky János – Gálfy Emöke – Szöke Imola: Egy 18. század közeli kolozsvári természettudományos életmű forrásvidékei. In: Erdélyi Múzeum 67 (2005), 1–2. füzet. 117. A román Georghe Șincaival: Kovács Ferenc: Georghe Șincai magyar kapcsolatairól. In: Művelődés (közművelődési folyóirat, Kolozsvár), LVIII. (2005) áprilisi szám. (Lapszám nélkül. Letölthető változata: <http://www.muvelodes.ro/index.php>.; a letöltés ideje: 2009. június 29.); Batthyány Ignáccal: Jakó Zsigmond: Batthyány Ignác, a tudós és a tudományszervező. In: Erdélyi Múzeum 68 (2006), 79–96.; Dobai Székely Sámuellel (1704–1779) éremgyűjtői és oklevéltani kutatások kapcsán: Szelestei 1989. 87., 90., 143.; Benczúr József (1728–1784) történésznel: uo. 142.; Czirbesz Jónás András (1732–1813) evangélikus lelkésszel, költővel, aki levelezésüket meg is akarta jelentetni: uo. 143., 429.; Tersztyanszky Dániel (1730–1800) publicistával, szerkesztővel: uo. 96., 99.

¹⁶ Az előző jegyzetben hivatkozott tanulmányokon kívül lásd: Boyncich István: Két ó-szláv kézirat a Nemzeti Múzeum könyvtárában. In: MKSz. III. (1878), 226.; Kosáry 1983. 422., 491., 505., 518., 521., 539., 560., 562., 574., 577–579.; Fried István: Egy korszerűtlen tudományos folyóirat a XVIII. század végén. (Neuss Ungarisches Magazin.) In: MKSz. CI. (1985), 303–309. és F. Csanak 2000. passim. A XVIII. századi történetírásról és ennek historiográfiájáról (a teljesség igénye nélkül): Hóman Bálint: Tudomány történetírásunk megalapítása a XVIII. században. Bp. 1920.; Uő: Történetírás és forráskritika története Magyarországon Bp. 1938. 353–380.; Gunst Péter: A magyar történetírás története. Bp. 1995. 100. skk. Kosáry 1983.¹, 1996.²; Legutóbb összefoglalóan: Tóth Ferenc: La naissance de l’historiographie moderne en Hongrie à l’époque des Lumières. In: Grell, Chantal: Les Historiographes en Europe de la fin du Moyen Âge. Paris, 2006. 187–201. (Pups.)

személy vagy személyek Deccard és Cornides között,¹⁷ úgy vélem, Deccard egykori tudóstársa, a XVIII. századi polihisztor, történetíró Bél Mátyás (1684–1749) és annak soproni tudóskapcsolatai.¹⁸

Bél Mátyás és Deccard 1718-tól folyamatosan levelezett egymással. Deccardot 1738-ban Bél javaslatára választották be a Jénai Latin Társaságba, s ebben az évben kérte fel Bél Deccardot *De re rustica* című munkájának lektorálására, amit a soproni tudós kissé késve, de elvégzett, és elismerő szavakkal illetett. A másik kapcsolati elem Deccard fiának, Johann Friedreich Wilhelmnek (1722–1778), a leendő soproni orvosdoktornak a közreműködése, aki lemásolta Bél Mátyás *Notitiájának* a soproni vármegyeleírások kéziratai sorában a Kancelláriának szánt kéziratot, ami vélhetőleg a kancelláriai hivatal állásfoglalása miatt 1731 körül Ruisz János Kristóf (1678–1756) soproni polgármesterhez került, majd egy jó időre elkallódott, mert a polgármester aztán azt az idősebb Deccardnak adta tovább. Tőle nem került vissza a hivatalhoz, hanem nyoma veszett és a közelmúltig lappangott, míg az ifjabb Deccard szétszóródott hagyatékából elő nem került, mint egy, az idősebb Deccard által írt történeti mű. A következő személy, akin keresztül Cornideshez kerülhetett a könyvlista, Deccard közvetlen munkatársa, rektori hivatalában közvetlen utóda, a pietista mozgalomban legfőbb munkatársa, a soproni evangélikus liceumi tanár, 1742-től igazgató Haynóczy Dániel (1690–1740). Haynóczy egyben Bél Mátyás legközvetlenebb soproni munkatársaként a soproni vármegye- és városleírásának legutolsó kéziratát javította, egészítette ki, írta át gyakorlatilag, másrészt köztudott, hogy maga is írt történeti művet Sopronról.¹⁹

Összegzőképpen, bármelyik említett személyen keresztül közvetlenül vagy Bél Mátyáson keresztül közvetetten a felsorolt tudósok történeti érdeklődésének következtében juthatott Cornides birtokába Deccard könyvtárának katalógusrésze. A kutatás jelenlegi állása szerint mindenesetre leszögezhető, hogy e történeti vonatkozású hagyatéknek a jelentőségét felmérve került a lista a Bél Mátyás történetírói iskola hagyományain, Pozsonyban állítólag Bél

¹⁷ Bizonyára közvetlen kapcsolatban is voltak, azonban Deccard János Kristóf és az ifjú Cornides Dániel közötti levelezés dokumentumai tudomásom szerint a hazai közgyűjteményekben eddig nem bukkantak föl.

¹⁸ Az alábbiakban vázolt kapcsolatrendszerrel a Bél Mátyás soproni tudóskapcsolatai című tanulmányban szoltam. In: Bél: Sopron vm. I. 209–220.

¹⁹ Deccard és Bél kapcsolatáról: Szelestei 1984. 270. – Tóth Gergely: Bél Mátyás leírása Sopronról és Sopron vármegyéről: a mű és forrásai. In: Bél Mátyás: Sopron vármegye leírása III. / Descriptio Comitatus Semproniensis III. A latin szöveget gondozta és fordította, a szövegkritikai jegyzeteket készítette: Tóth Gergely, szerk., a mutatókat és a tárgyi jegyzeteket készítette: Kincses Katalin Mária. Soproni Levéltár, Sopron 2006. (Sopron város történeti forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. C sorozat, 4. kötet) Haynóczy Dániel jegyzetei Bél Mátyás számára című fejezet. 242–245. Hajnóczy történeti műve: Hajnóczy Dániel 1739. évi leírása Sopronról. Fordította Waigand József, jegyzetekkel ellátta Csatkai Endre. In: SSz. 19 (1965), 257–267., 362–369. Deccard és Hajnóczy kapcsolatára vö.: *Deccardi (I. Christ.) Supremi Officii munus quo Cl. Danieli Haynotio Gymnasii Semproniensis Rectori justa solvit.* Ienae, 1747. Említi: Cornides 1792. 182.

tanítványaként (?) nevelődött²⁰ Cornideshez, Deccard elhunytát követően. Cornides Dániel hirtelen bekövetkezett halálának évében, 1787. június 28-án Pesten kelt, Sinai Miklósnak írt levelének tanulsága szerint a tudós pesti egyetemi könyvtáros, történész élete utolsó percéig gyűjtötte a tanári működéséhez és történetírói tevékenységéhez elengedhetetlen történeti műveket;²¹ s Deccard könyvlistájának megszerzését is úgy véljük, ez a gyűjtési tevékenység motiválta, történészi mivolta mellett.²²

Mint tanulmányunk bevezetőjében utaltunk rá, forrásunk valószínűleg Deccard könyvtárának csak egyik részét, a történeti, egyháztörténeti, jogtörténeti (jogi) műveket és a műfajilag ezekkel rokonságban álló vagy ezekhez kapcsolódó kiadványokat tartalmazza. Térképeket, földrajzi munkákat, retorikai műveket, egy-egy hadiszabályzatot, rendtartást, adományozási okiratot, tankönyvet, tudományos folyóiratpéldányt stb.²³ A nyomtatott munkák mellett kéziratosokat is találunk, közöttük nyomtatott művek teljes másolatát is. Ha figyelembe vesszük, hogy Deccard természettudományos munkássága, líceumi tanári működése és az evangélikus egyházban betöltött vezető szerepe legalább ugyanilyen nagyságrendű könyvtárat kellett hogy eredményezzen, megállapítható, hogy nemcsak Sopron, nemcsak a régió viszonylatában, hanem korabeli

²⁰ Vö.: Hölvényi György: Wagner Károly és a Bél-iskola. In: Az Egyetemi Könyvtár Évkönyve, 1971.; Hölvényi 1974. 245–246. és Kosáry 1983. 577.; Legutóbb: F. Csanak 2000. 331–333. A szerzők erről közelebbit nem mondanak. – Szelestei Nagy László, Bél Mátyás és Cornides munkásságának kitűnő ismerője az ifjú Cornidest nem említi Bél tanítványai között, vö.: Szelestei 1984.; Szelestei 1989. (passim). Bél Mátyás tanítványairól legújabban lásd: Tóth Gergely: Bél Mátyás pozsonyi tanítványai. A pozsonyi evangélikus líceum anyakönyvének vonatkozó részei Bél és utódai megjegyzésével. In: Lymbus, 2007. 179–208. Cornides itt sem szerepel. – A magunk részéről: már életkora miatt sem lehetséges, hogy Bél tanítványa volt.

²¹ Dézsi Lajos: Cornides Dániel levele Sinai Miklóshoz. In: Irodalomtörténeti Közlemények, VI. (1896), 4. füzet. 444–447.: Sinai Miklósnak felsorolja azokat a könyveket, a melyek debreceni tanárkodásához kellene, közöttük Melanchton művét, leveles-könyveket, Kaprinay kéziratát, Otrokotsi munkáját. Könyvtárát továbbá az alábbi művekkel is szeretné Sinai által megvásárolni: Bonbardus, Frölich, Kepler, Pethő Gergely, Ortelius redivivusa, Bél Notitiájának 4. kötete, Schönleben egyik könyve stb.; összesen kb. 230 forint értékben. Cornides könyvtárát gróf Teleki József vásárolta fel, akinek halála után került a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárába: F. Csanak Dóra: Teleki József könyvtára. In: Szauder – Tarnai 1974. 401–443. és Kosáry 1983. 560., 562.

²² Cornides életére adatok, kiváló történetírói képességét hangsúlyozva: Kosáry 1983. 422., 491., 505., 518., 521., 539., 560., 562., 574., 577–579.; Legutóbb: F. Csanak 2000. 331–333. Cornides mintegy 2000 kötetes könyvtára nyomtatott katalógusának (Cornides 1792.) tételeit összevetettük jelen forrás tételeivel, lásd a forrásközlésnél. Ismertetése és méltatása: Berlász Jenő: Könyvtári kultúránk a XVIII. században. In: Szauder–Tarnai 1974. 283–332. passim.; Csapodi Csaba – Tóth András – Vértessy Miklós: Magyar könyvtártörténet. Budapest, 1987. 348–349. A könyvtár állományának ez az egyik legrégebbi, alapvető fontosságú darabja: Hangodi Ágnes: A „habent sua fata libelli” tétel igazságának vizsgálata egy könyvtártudományi gyűjteményrészben. In: Könyvtári figyelő, Új folyam, 11. (47. évf.) (2001), 3. sz. 450–468.; Mázi Béla: Százhetvenöt éves az Akadémiai Könyvtár. Különgyűjtemények. In: Élet és Tudomány, 2001. (Különszám, lapszám nélkül). – Cornides történeti műveket gyűjtő tevékenységére lásd: Cornides történelmi repertoriuma. Munkák jegyzéke, melyek egyes népek s országok történetéről szólnak. Lelőhelye: Egyetemi Könyvtár, Budapest, Miscellanea historica B. 1. 101. tétel. Repertoriuma: Catalogus Librorum Manuscriptorum Bibliothecae Regiae Scientiarum Universitatis Budapestensis. Ed. Szilágyi Sándor. Bp. 1889. 170.

²³ A könyvek részletes tematikus elemzése meghaladja jelen írás kereteit. A műfaji csoportosítást a 2. sz. melléklet tartalmazza.

magyarországi, de európai viszonylatban is kiemelkedő könyvgyűjtemény birtokosa volt.

A forrásunkban leírt könyvek nyelvi megoszlása nagyjából tükrözi a magyarországi megoszlást a XVIII. század első két harmadára vonatkozóan, legnagyobb számban latin nyelvű munkákat találunk (67%), a könyvek negyede német nyelvű, egy-egy angol, francia és olasz munka is van és négy magyar nyelvű kiadvány (lásd az 1. mellékletet).

A történeti, jogtörténeti művek között megtaláljuk a „klasszikusokat” a XVI–XVII. századból, Bonfini, Istvánffy művét, Verböczy Tripatitumát, Révai Péternek a Szent koronáról szóló könyvét és a könyvtár értékes gyűjteménye volt a kortárs összefoglaló történeti és egyháztörténeti műveknek, többek között Timon Sámuel, Nicolaus Smith, Thuróczy László, Bél Mátyás, Bajtay Antal, Pray György, Martin Schmeizel, Kovács János, Kolinovics Gábor, az erdélyi Georg Haner, s Szerdahelyi Gábor és Timon Sámuel, Kollár Ádám művének. Az evangélikus történetírói törekvések és a katolikus (piarista, ferences), elsősorban jezsuita történetírói iskola kiadványai egyaránt szép számban szerepelnek. A külföldi, főleg protestáns területeken megjelent európai történeti munkák között túlnyomó részt olyanok találhatók Deccard könyvlistáján, melyeknek bőséges magyar vonatkozásai is vannak, elsősorban a törökök ellen vívott felszabadító hadjáratok idejéből (pl. Jovius, Gerlach, Amandus Hermann, Boethius, Martin Fumée műve).

Deccard könyvlistájának néhány tétele, elsősorban a kéziratok közül, a soproni tudományos élet és evangélikus egyházi élet momentumaira utal a XVIII. század első felére vonatkozóan. Ezek között az evangélikus egyházi és jogi vonatkozású iratok mellett Lackner Kristóf (1571–1631) városbíró, polgármester két kéziratát emelítjük, a Johann Puecher (†1611) soproni tanácsos fölött elmondott beszédet és a „Sopron város dícséretéről” szóló, várostörténeti összefoglalónak is beillő oratiót.

A könyvlista fontos forrása Deccard tudományos kapcsolatrendszerének is. Megtalálható rajta az ugyancsak a Bél Mátyás nyomán megindult tudományos könyvkiadás körébe sorolható Fischer Dániel (1713–1732) által kiadott felhívás, amely a magyarországi természeti leírásokkal foglalkozó tudományos próbálkozásokat, látványos eredményeket közlő folyóirat megindítását célozta. Éppen a Bél Mátyás és a jezsuiták nyomán kibontakozó és jelentős eredményeket produkáló történeti irodalom analógiájára, melynek nyomán a kialakult kedvező helyzetet kihasználva, illetve ennek nyomán a *historia naturalis* eredményeinek kiadására szólított fel.²⁴ Ebbe a tudóskörbe tartozik a bajor származású térképész, Bernhard Paul Moll (1697–1780), az első rendszerező, monumentális térkép-katalógus elkészítője is, aki fiát a pozsonyi evangélikus liceumban taníttatta, s intenzív kapcsolatokat ápolt magyarországi tudóstársaival. Moll katalógusának magyar vonatkozású része és annak kéziratos másolata egyaránt

²⁴ Tamai 1956. és Szelestei 1989. 78.

szerepel Deccard hagyatékában. De Deccard köréhez kapcsolható a brassói születésű, jénai majd hallei professzor, Martin Schmeizel (1679–1747) is, két nyomtatott és munkával és egy másik művének kéziratos másolatával képviselteti magát a hagyatékban. Végül, forrásunk fontos dokumentuma Ribini János (1722–1758) tevékenységének: a soproni líceum tanára e szerint a Magyar Királyság történetéről összefoglaló munkát készített, melynek kézirata Deccardnak is megvolt.

Forrásközlés

Forrásunkat az eredeti tételszámozást megtartva, kurzív betűkkel szedve közöljük. Egy-két helyen Deccard egy tételszám alatt két különböző művet is megjelölt. A könyvkatalógus közreadása betűhív módon történik, így a nagy- és kisbetűk használata és a központosítás egyránt követi a szöveget, a rövidítéseket zárójelben: (...) mindenhol feloldottuk. Szögletes zárójel: [] között saját betoldásaink állnak, illetve áthúzott vagy olvashatatlan szöveget jelölnek. Ezek magyarázatát, a szövegkritikai jegyzeteket és általában a magyarázatokat tanulmányunk lapalji jegyzetapparátusa tartalmazza. A szögletes zárójel közti kérdőjel bizonytalan, a felkiáltójel rendhagyó olvasatot jelez.

A forrásközlés a szövegtükör bal oldalán (a sorszámozást követően) fut kurzív betűvel kiemelten, mellette a jobb oldalon az egyes tételek mellett végeztük el a mű azonosítását,²⁵ ami tartalmazza a szerző(k) nevét (lehetőleg) abban a formában, melyben az adott műben szerepel. Ezt követi a mű címének leírása a műben szereplő formában (itt a rövidítéseket meghagytuk). A mű általunk leírt címe nem minden esetben egyezik meg a címlap szövegével. Így elhagytuk az esetlegesen ott szereplő részletes tartalomleírást, a privilégiumokra, engedélyekre vonatkozó utalásokat. Megjelöltük a címléírást követően az azonosítást elősegítő legfontosabb kézikönyvek, katalógusok és a helybéli, nyomtatásban megjelent soproni könyvkatalógusok vonatkozó helyeit. Ez indokolja a részletes könyvészeti leírás elhagyását, mert a kézikönyvek azt tartalmazzák. Az azonosítást követi a műre vagy a mű keletkezésére vonatkozó irodalom. Deccard a kéziratokat nem különítette el a nyomtatásban megjelent művektől. Az azonosítást igyekeztünk az eddig leírt módon a kéziratos forrásoknál is elvégezni, ott, ahol ez lehetséges volt. E helyeken is elmarad a részletes leírás, mert a mindenkor pontos azonosítás (pl. a kéziratok egymáshoz kapcsolódása) további kutatásokat igényel, s ez meghaladja jelen közlemény kereteit. A címet, a kézirat keletkezésének idejét, terjedelmét írjuk le, végül – amennyiben azt sikerült föllelnünk – a kézirat példányainak lelőhelyét, levéltári vagy kéziratári jelzetét.²⁶

²⁵ Néhány helyen a mű címének elnagyolt, általánosító, vagy hiányos leírása miatt az azonosítást nem tudtuk elvégezni.

²⁶ Werbőczy Hármaskönyvének azonosítását Tóth Gergely végezte el, segítségét ezúton is köszönöm.

[p. 1.:]

*Catalogus librorum Bibliothecae Joan(ni) Christoph(ori) Deccardi, Eccl(esiae) evangel(icae) Sempron(iensis) quondam Pastoris; pars histor(iae) Hung(ariae) concernens.*²⁷

*In Folio.*²⁸

1. 1.) *Tabulae VIII representantes regia et provincias heredit(as) Caesareos Aug(usta) Vindel(icorum).*
2. 2.) *Wahrhafte Beschreibung aller Türcken Ankunfft. etc. Fr(ran)ck(furt). 1570.* Jovius, Paulus:²⁹ *Warhafftige Beschreibung aller Chronick. Frankfurt am Main, 1570.*³⁰
*OSzK Ant. 9290. sz.
3. *hosthaltung [!] des Türckischen Kaisers Basel.* *Beschreybung aller Türckischen Kayser, Von jrem ursprung unnd anfang her, wievil derselben biß auff dise unnser zeyt und jar gereigert. Augsburg, 1532. [Szerző megjelölése nélkül.]*
4. 3.) *Sam(mlung) Gerlach tagebuch. fr(anco)ff(urti) 1674.* Stephan Gerlachs³¹ *deß Aeltern Tage=Buch Der von zween Glorwürdigsten Römischen Kaysern: Maximiliano und Rudolpho... an die Ottomanische Pforte zu Constantinopel Abgefertigen... In Verlegerung Johann-David Zunners. Franckfurt am Mayn, 1674.*
*App. Hung. IV. 2109. sz. 133–134.
* A napló szemelvényeinek új kiadása: *Ungnád Dávid konstantinápolyi utazása (részletek Franciscus Omichius, Johann von Schlenitz feljegyzéseiből és Stephan Gerlach naplójából).* Fordította Kovács József László, jegyzetek: Fenyvesi László. Bp. 1986. (Magyar ritkaságok.)
Gerlach teljes útinaplója török nyelven:
Gerlach, Stephan: *Türkiye Günlüğü 1573–1576. 1. Citt. és Türkiye Günlüğü 1577–1578. 2. Citt.* Fordította Noyan, Türkis. Istanbul, 2007. (Küsay Yayınevi.)
5. 4.) *Timonis purpura pannonica cet(erae). Tyrnav(iae) 1715.* Timon Sámuel:³² *Purpura Pannonica sive vitae et gestae S. R. E. cardinalium, qui aut in ditionibus sacrae coronae Hungaricae nati cum regibus*

²⁷ A cím Cornides kézírása.

²⁸ A beosztás Cornides kézírásával készült.

²⁹ Jovius, Paulus (Giovio, Paolo) (1483–1552) itáliai humanista történétíró. Fő művét (*Historiarum sui temporis libri XLV*) 1550–1552 között írta.

³⁰ Az 1561-es latin kiadás német változata.

³¹ Gerlach, Stephan (1546–1612) württembergi evangélikus lelkész, 1573–1576 között II. Miksa császár követének, Ungnád Dávid isztambuli követségének tagja, majd tübingeni teológiaprofesszor, 1604–1605-ben a tübingeni egyetem alkancellárja. Útinaplója mellett lefordította az Ágostai hitvallást görög nyelvre.

³² Timon Sámuel (1675–1736) jezsuita szerzetes, Nagyszombatban a retorika, Kassán a teológia professzora, történétíró.

- sanguine conjuncti, aut episcopatibus Hungaricis potiti fuerunt. Tyrnaviae, 1715.*
 *Bibl. Hung. III. 641–642.
 *Cornides 1792. 110.
6. 5.) *Hermanni Capistranus triumphans. Coloniae 1700.*
Capistranus triumphans seu historia fundamentalis de Sancto Joanne Capistrano... in qua Omnes ejus heroicae Virtutes... magnimi Actus... Miracula et Prodigia, Labores... describuntur... Authore P. F. Amando Hermann³³... Coloniae [Agrippinae], 1700.
 *OSzK RMNyT 39 264. sz.; RMK III. (pótlások) 5. füzet, 7101. sz.
 *Cornides 1792. 107.
7. 6.) *Neue Bergordnung des Königreichs Ungarn. Wienn 1769.*
Neue Bergordnung des Königreichs Ungarn. Wien, 1769.
 *Tagányi Károly (szerk.): Magyar erdészeti oklevéltár. 2. kötet. Bp. 1896. 296.; *Magyar Eszter: Erdőgazdálkodás Mária Terézia korában.* = R. Várkonyi Ágnes (szerk.): *Táj és történelem. Tanulmányok a történeti ökológia világából.* Bp. 2000. 60–62.
8. 7.) *Christoph(ori) Lackneri oratio funebris, de vita, laudibus et obitu Nob(ili) Joa(nni) Puecher. M(anu) S(cri)pt(um). Sempron(ii) 1611.*
Oratio funebris Christophori Lackner³⁴ I. U. D. et Authoris F. S. N. S. ad contribules F. S. N. S. de vita laudibus et orbitu Nobilis et Doctissimi Viri Iohannis Puecher Lib. art. Bac. Senatoris Soproniensis & Senioris foederis, die anniversario foederis Anno 1611. Sempronii habita.
 *Lelőhelye: OSzK Kézirattár, Fol. Lat. 1643. ff. 1–36.
9. *Ejusdem oratio de laudibus Reg(iae) ac lib(erae) Cui(atis) Semproniensis, an(ni) 1612. habita.*
Oratio de laudibus Regiae atque Liberaeque civitatis Sempronensis a Christophoro Lackner Sempronienſis I. U. D. conscripta, & Anno MDCXII. Die anniversario XI. Iunii Sempronii praesentibus confoederatis S. N. S. habita.
 *Lelőhelye: OSzK Fol. Lat. 1643. ff. 98–129.
 *Fordításban megjelent: *Lackner Kristóf beszéde Sopron város dicséretéről (1612).* A latin szöveget gondozta és fordította Grüll Tibor. = Lymbus. (Művelődéstörténeti Tár. III. Szerk. Monok István–Petneki Áron.) Szeged, 1991. 45–97.

³³ Hermann, Amandus (1676–1700) ferences szerzetes, teológus, egyetlen ismert műve a forrásunkban szereplő, Kapisztrán Jánosról, a diadalmas szentről írt könyve.

³⁴ Lackner Kristóf (1571–1631) soproni ötvösmester, jogi doktor, 1604–1611 között városbíró, 1613–1631 között polgármester, az emblematikai irodalom képviselője.

10. 8.) *Forma ordinationis novorum ministrorum*,³⁵ *que in nostris E(cc)l(e)siis retinetur. M(anu) S(cri)pt(um).*
11. 9.) *Lehmani Suppleti et continuati. tomus novus An(no) 1710.*³⁶ [Christophori] Lehmanni³⁷ *Suppleti et Continuati Tomus Novus, Das ist Fernet Fortsetzung Einiger Reichshandlungen.* – A mű valójában Paulus Okolicsányi:³⁸ *Historia Diplomatica De Satu Religionis Evangelicae In Hungaria Tres Periodos Distincta...* című munkája, ami Lehmann: *De Pace Religionis acta Publica et Originalia Das ist: Reichshandlungen, Schriften Vnd Protocollen vber die Constitution deß Religions=Friedens, in drey Büchern abgetheilet...* című, három kötetes munkájának függeléke. Frankfurt am Main, 1707–1710.
*RMK III. 4721. sz. 715–716.; App. Hung. IV. 2390. sz. 305.
*Kosáry 1983. 148.
12. 10.) *Bonfini historia pannonica Coloniae* 1690. Antonii Bonfinii³⁹ *Historia Pannonica: Sive Hungaricarum Rerum Decades IV. Coloniae Agrippinae*, 1690.
*RMK III/2. 3633. sz. 379–380.
*RUD; Kulcsár 1995.; Lesestoffe II. 167.
13. 11.) *Statuta des Vortreffenden Ritterordens des Heil(ige) Stephani Wien(n) 1764. mit kuscheln* [!]
Königlich-Ungarischer Hoher Ritterorden vom Heiligen Stephan. Grosskreuz. Wien, 1764.⁴⁰
14. 12.) *Varia' collectanea ad Hist(ori)am Hung(ariae) pertinentia, typ(i) imperta et hospita.*

³⁵ A kifejezés Cornides sor fölötti betoldása, az alatta lévő kihúzott szó olvashatatlan.

³⁶ Az évszám után áthúzott, olvashatatlan szó van.

³⁷ Lehmann, Cordatus Christoph(orus) (1570–1638) speyeri krónikairó. A hivatkozott mű első kiadása Frankfurt am Mainban jelent meg 1631-ben, a második 1640-ben, ugyanott.

³⁸ Okolicsányi Pál (1650?–1715/21 k.) Túróc vármegyei evangélikus birtokos köznemes, ügyvéd, politikus. Az 1690-es években II. Rákóczi Ferenc tanácsosa. 1701-ben Lengyelországba menekül, de kegyelmet kapva a bécsi kormány hívételére szegődik, az 1704-es selmeci és az 1705-ös és 1706-os nagyszombati béketárgyalásokon a császár megbízottjainak egyike. Az 1714–15. évi országgyűlésen az evangélikusok egyik szószólója.

³⁹ Bonfini, Antonio (1427/1437 k.–1503) itáliai származású humanista, történetíró.

⁴⁰ A Mária Terézia alapította Magyar Királyi Szent István Lovagrend Nagykeresztjének nyomtatásban is megjelent adományozási okirata. (Deccard János Kristóf nem kapta meg az amúgy elsősorban tudósoknak, egyházi személyeknek adományozott kitüntetést. Vö.: Névjegyzéke az 1746. évtől az 1914. évig a Magyar Kir. Szent István-Renddel kitüntetetteknek. Kiadja e rend alapításának 150. évfordulója alkalmából a Rend irodája. Bp. 1914. 5. skk. Ezúton is köszönöm Makai Ágnes történész-muzeológusnak, numizmatának a tájékozódásban nyújtott segítségét.)

- [p. 2.:]
15. 13.) *Exemplar reconcil(iationis) tum hungaris factae nec non conditiones pa(cis) Turriceae Patakini 1683.*⁴¹ *The Sun of the Nine Articles, Lately Ratified and mutually Counterchanged, Between the Ottoman Emperour, and Count Emerici Techeli, Leader of the Hungarian Malecontents, July XXX. Anno MDCLXXXIII. Togeteher with a Copy of the Declaration of War Denuoned by the Prince of Transylvania Against the Roman Emperor. [H. n.,] 1683. [Szerző megjelölése nélkül.]*
*App. Hung. IV. 2170. sz. 167.
*Köpeczi 1976. 231.
16. 14.) *Ungarische chronica Fra(nco)ff(urti), 1581.* Antonio Bonfini: *Ungerische Chronica. Das ist ein... Beschreibung dess... Ungern.* Francfurt am Mayn, 1581.
*App. Hung. I. 482. sz. 332–333.; Cat. Lib. I. B 793. sz. 348.
*RUD; Kulcsár 1995.
17. 15.) *Palatini regni Hungariae bello paceq(ue) clarissimi Tyrnaui(ensi) 1760.* Schmitth, Nicol[aus]:⁴² *Palatini Regni Hungariae bello paceque clarissimi e diversis scriptoribus patriis, exteris, diplomatibus, aliisque instrumentis literatiis eruti, ac perbreui narratione a primis temporibus Sancti Stephani Hungarorum regis, ad nostramusque aetatem cum accurata chronologia deducti.* Ed. tertia, Societatis Jesu, Tyrnaviae, 1760.⁴³
18. *Item Atlas Hungaricus in volumi M(anu) S(cri)pt(i).* Valószínűleg Moll, Bernhard Paul:⁴⁴ *Atlas Hungaricus (seu Regnorum Hungariae)* című művének másolata, Johann Christoph Deccard kézírásával, 1765-ben.
*Lelőhelye: OSzK Kézirattár, jelzete: Fol. Germ. 765.
*Lásd alább a 28. tételt is!
19. 16.) *Mausoleum Regum Hungariae et Ducum Norimb(ergae) cum iconib(us).* *Mausoleum regni apost. Regum et ducum. Norimbergae, 1664.* [Szerző megjelölése nélkül.]

⁴¹ A rövidítéseket Cornides oldotta föl.

⁴² Schmitth (Schmidt), Nicolaus (1707–1767) nagyszombati jezsuita szerzetes, tanár, 1739-től archontológiai munkái jelentek meg.

⁴³ Az első kiadás: *Palatium regni Hungariae rebus pace, belloque gestis palatinorum, locumtenentium, pro-palatinorum sub regibus Hungariae austriacis illustratum.* Cassoviae, 1739. Második kiadás: *Palatini regni Hungariae bello paceque clarissimi, e diversis scriptoribus patriis, exteris, diplomatibus, aliisque instrumentis literariis eruti, ac perbreui narratione a primis temporibus Sancti Stephani hungarorum regis, ad nostram usque aetatem cum accurata chronologia deducti.* Tyrnaviae, 1752. A harmadik, itt említett kiadás az utóbbival azonos.

⁴⁴ Moll, Bernhard Paul (1697–1780) bajorországi származású, evangélikus családban született, térképész. Fiát a pozsonyi evangélikus liceumban taníttatta. Az első rendszerező igényű térkép- illetve látékpkatalógus megalkotója, amely 68 kötetes, s többek között tartalmazza a forrásunkban említett *Atlas Hungaricus* is, Magyarország városainak és várainak közel 800 ábrázolását, térképét.

- *Sopr. Lyc. Jegyz. I. E 7. sz. 235.
 *Hasonmás kiadása: Budapest, 1991.
 *Rózsa György: *Nádasdy Ferenc és a művészet.* = *Művészettörténeti Értesítő*, XX. (1970.) 197–199.; Uő.: *Magyar történetábrázolás a XVII. században.* Bp. 1973. (passim); Uő.: *A Nádasdy Mausoleum.* [A Mausoleum faksimile kiadásának melléklete.] Bp. 1991.; Galavics Géza: *Magyar királyok képmásai a 17–18. században.* (A Mausoleum metszetsorozata.) = Basics Beatrix – Galavics Géza – Marosi Ernő – Wehli Tünde: *A középkori magyar királyok arcképei.* (Szerk. Fülöp Gyula.) Székesfehérvár, 1996. 13–19. (A Szent István Király Múzeum Közleményei, D sorozat, 243.); Uő.: *Ősök, hősök, szent királyok. Történelmünk és a barokk képzőművészet.* = *Történelem – Kép.* Bp. 2000. 63–72.; Mikó Árpád: *A Nádasdy-Mausoleum.* = Uo. 389–390.
20. 17.) *Reiva*⁴⁵ *de monarchia et S(acra) corona regni Hungar(iae) Centuria VII. Francofurti.* 1659. Petrus de Rewa:⁴⁶ *De Monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae centoriae septem, Ejusdemque Sanctae Coronae Dvovmviro.* Francofurti, 1659.
 *RMK III/1. 2058. sz. 633–634.; Sopr. Lyc. jegyz. I. E 6. sz. 238.
 *Cornides 1792. 29–30.
 *Fordításban: Révay Péter *Túróc vármegyei főispán rövid emlékirata Magyarország több mint 600 éve tündöklő Szent koronájának eredetéről, jeles és győzelmes voltáról, sorsáról.* Fordította Kulcsár Péter. = *A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról.* Szerk. Katona Tamás. Bp. 1979. 296–358.
 *Bónis György: *Révai Péter.* Bp. 1981. (passim); Lesestoffe II. 230.
21. 18.) *Emer(ici) Tolvai Vngaria suis cum Regibus compendio data Tyrn(aviae) 1729.* Turóczi (Thuróczy) László:⁴⁷ *Ungaria suis cum Regibus compendio data, dum... Franciscus Barkóczy... in Universitate Tyrnaviensi theses universae philosophiae ex praelectionibus Emerici Tolvay propugnaret...* Tyrnaviae, 1729.
 *Sopr. Lyc. Jegyz. I. E 144. sz. 242.
 *Cornides 1792. 1. (Az 1739-es és 1768-as

⁴⁵ Cornides Rewára javította.

⁴⁶ Révai Péter („Petrus de Rewa”) (1568–1622/23) Túróc vármegyei birtokos nemes, főispán, koronaőr. A Szent Koronáról megjelent munkája a XVII. században többször is kiadásra került (1613., 1652., 1659.)

⁴⁷ Turóczi (Thuróczy) László (1682–1765) jezsuita szerzetes, tanár, bölcséleti és teológiai doktor, történetíró. A nagyszombati szeminárium rectora, majd pécsi és egri rector.

22. 19.) *Belius de vetera litteratura Hunno-Scythica. Lipsiae* 1718. nagyszombati kiadást említi.)
Bel, Matthias: *De vetere literatora hunno-scythica exercitatio. Lipsiae*, 1718.
*Bibl. Hung. I. 215.
*Tarnai-Déri 1984. 93–130. (Szemelvények, forrásközlés magyar nyelven.)
23. 20.) *Ant(onii) Baitaj oratio habita Budae ad amp(lissimos) Hungariae ord(ines) 1749.*
Bajtay, Antonio:⁴⁸ *Oratio habita Budae ad amplissimos Hungariae ordines III. idus Maj. Budae*, 1749.⁴⁹
*Bibl. Hung. I. 155.; Sopr. Lyc. jegyz. II. P 185. sz. 198.
*Cornides 1792. 31.
*Tarnai-Déri 1984. 143–165. (Magyar nyelvű szemelvény.)
*Kosáry 1983. 151.; Gunst 2000. 147–148.
24. 21.) *Belii Hungariae antiquae et novae prodromus.*⁵⁰ *Norim(bergae) 1723.*
Bel, Matthias: *Hungariae antiquae et novae Prodromus, cum specimie, quomodo in singulis operis elaborandis, versari constituerit Auctor. Norimbergae*, 1723.
*Bibl. Hung. I. 215.; Sopr. Lyc. jegyz. I. E 13a. sz. 233.
*Cornides 1792. 31.
*Tarnai-Déri 1984. 143–165. (Magyar nyelvű szemelvény.)
*Kosáry 1983. 151.; Gunst 2000. 147–148.
25. 22.) *Istvan(fii)*⁵¹ *Regni Hung(arici) Historia. Col(oniae) 1724.*
Isthvanfi, Nicolaus:⁵² *Regni hungarici historia, post obitum gloriosissimi Mathiae Corvini regis XXXIV. quo apostolicum hoc regum turcarum potissimum armis barbare invasum, libris XXXIV... Coloniae Agrippinae*, 1724.
*Bibl. Hung. II. 238.
*Cornides 1792. 38.
*Lesestoffe II. 168.; Gunst 2000. 111–115.
*Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál fordításában. Sajtó alá rendezte Benits Péter. Bp. 2001.
26. 23.) *Der Hungarn chronica. 1543.*
Bonfini, Antonio: *Rerum Ungaricarum decades tres. Basileae*, 1543.
*App. Hung. I. 292. sz. 210–211.; RMK III/1. 344. sz. 105.; Cat. Lib. I. B 788. sz. 346.
*RUD; Kulcsár 1995.

⁴⁸ Bajtay Antal (1717–1775) piarista szerzetes, 1749-től a bécsi Theresianum történelem és archontológia tanára. 1755–56-ban tartományi rendfőnök, majd II. József nevelője. 1760-tól erdélyi püspök és pozsonyi prépost. Többek között a Rákóczi-szabadságharcról írt történeti művet, amely kéziratban maradt.

⁴⁹ További kiadások: Boroszló és Varsó, 1756., Nagykároly, 1786., Pest, 1787. – Utóbbi két kötetben függelékként a szerző életrajza és kéziratban maradt munkáinak jegyzéke is olvasható.

⁵⁰ Cornides a hibás szót *prodromusra* javította.

⁵¹ A rövidítést Cornides oldotta föl.

⁵² Istvánffy Miklós (1538–1615) politikus, költő, történetíró. 1562–68 között az esztergomi érsek titkára, 1572-től kancelláriai titkár, 1581-től diplomáciai feladatokat teljesített, 1601-től vicepalatinus. Az 1606-os zsitvatoroki béke egyik közvetítője, az okmány aláírója.

27. 24.) *Varia collectanea ad Histor(iam) Hung(ariae) pertin(enti) typis expressa.*
28. 25.) *Atlas Hungaricu(s).* Moll, Bernhardus:⁵³ *Atlas Hungaricus (seu Regnorum Hungariae).* = *Atlas Austriacus.* 20–24. kötet. [H. n., é. n.]
 *Nagy részét közölte: *Ungrisches Magazin,* 1781–1787. sz.
 **Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken.* Hrsg. von Fabian, Bernhard. Olms-Weidmann, Hildesheim–Zürich–New York, 1998. 182.; Papp Júlia: *Bernhard Paul Moll XVIII. századi magyarországi térkép- és látépkatalógusa.* = *Geodézia és Kartográfia,* 2004. 44–46.; Uő.: *Atlas Hungaricus. Magyarországi vár- és városábrázolások Bernhard Paul moll 18. századi térképkatalógusában.* In: *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei, XII. / Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös nominatae.* Főszerk. Szögi László. Bp. 2005. 325–369.; Uő.: *The Catalogue of Bernhard Paul Moll (1697–1780) and his 'Atlas Hungaricus'.* In: *Imago Mundi,* 57. (2005), 2. sz. 185–194.
 * Kézirat másolata: lásd fentebb a 17. tételt!
29. 26 27 28 29.) *Praj annales Regum Hung(ariae). Partes III.*⁵⁴ Pray, Georgius:⁵⁵ *Annales regum Hungariae ab anno Christi CMXC VII ad annum MDLXIV. deducti ac maximam partem ex scriptoribus coaevis, diplomatibus, tabulis et id genus litterariis instrumentis congesti.* Pars I. *Complectens res gestas ab divo Stephano ad Carolvm I. Robertvm. Vindobonae, 1763.* Pars II. *Complectens res gestas a Carolo I. Roberto ad Wladislavm I. Vindobonae, 1764.* Pars III. *Complectens res gestas ab Wladislao I. ad Mathiae Corvini coronat. Vindobonae, 1766.* Pars IV. *Complectens res gestas ab coronatione Mathiae Corvini, ad Lvdovicvm II. Vindobonae, 1767.*
 *Bibl. Hung. III. 133.

⁵³ Lásd a 44. jegyzetet!

⁵⁴ A kötetszám Cornides kiegészítése.

⁵⁵ Pray György (1723–1801) jezsuita szerzetes, a jezsuita történetírói iskola legnagyobb alakja. 1740-ben lépett be a rendbe, ahol munkásságát elismerve 1761-től csak történeti kutatásokkal foglalkozhatott. A rend feloszlása után királyi történetírói címet kap, egyetemi könyvtáros, a diplomatika professzora, nagyváradi kanonok.

30. 30.) *Eiusd(em) annales veteras*⁵⁶
Hunnorum, Austriatum. Cet(erae)
vind(obonae) 1761
- *Cornides 1792. 29. (Az Bécsben megjelent, 1764–1770 közti V. kötetet említi.)
*Kosáry 1983. 147.; Gunst 2000. 158.
Pray, Georgius: *Annales veteres honnorom, avarom, et hvngarorum, ab anno ante natom Christom CCX. ad annom Christi CMXCVII. deducti ac maximam partem ex orientis, occidentisqve rerom, scriptoribvs congesti.* Vindobonae, 1761.
*Bibl. Hung. III. 133.; Sopr. Lyc. jegyz. I. E 20. sz. 237.
*Cornides 1792. 21.
*Kosáry 1983. 147.; Gunst 2000. 158.
31. 31.) *Timonis epitome chronologica Rerum Hungariae et Trans(ylvaniae) claudiop(oli) 1764*
- Timon, Samuel: *Epitome chronologica rerum hungaricarum a nativitate Divi Stephani primi regis apostolici, producta ad annum 1736.* Claudiopoli, 1764.
*Bibl. Hung. III. 641.
*Kosáry 1983. 146.; Gunst 2000. 152–153.
32. 32.) *Collectanea Hystoriae Hung(ariae). M(anu) S(cri)ptum. In Quarto*
33. 1.) *Dan(ieli) Klesch(ii) Ewang(elium) Nach Evndte. Lei(y)bach) 1675.*
- Klesch, Daniel:⁵⁷ *Apostolica Status Ratio. In Politeumate Coelico Pauli Textu Epistolico Phil. III,20 exposita, Sacro Foedere, Privilegio, Fundamento, Scopo, Regno proposita, Et Apostolicae Status Rationi opposita. Das ist: Geistlich-Apostolischer Staatist, Aus dem Himmilschen Bürger-Recht St. Pauli Phil. III,20. Und dessen treuen Bund, Freyheit, Grund, Ziel, Reichs-Eigenschafft Geistmässig abgesehen...* Hamburg, 1675.⁵⁸
*RMK III/2. 2700. sz. 54–55.
*Czwittinger, David: *Specimen Hungariae Literatae című munkája (lásd a 35. tételt!) 206–209.*
* Klein, Johann Samuel: *Nachrichten von den Lebensumständen und Schreibern Schriftstellern evang. Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn.* Bd. I. Leipzig–Ofen, 1789. 157–170.; Killy, Wallther (hrsg.): *Literatur Lexikon. Autoren und Werke deutscher Sprache.* Bd. 6. München, 1990. 384.

[p. 3.:]

⁵⁶ A szót Cornides *veteres*-re javította.

⁵⁷ Klesch, Daniel („der Huldende) (1619–1697) hamburgi evangélikus lelkész, teológiai doktor.

⁵⁸ Kleschnek a forrásban megjelölt helyen nem jelent meg műve 1675-ben.

34. *Ei(undem) glimpfl(iche) apostolischer statist(ische) sam(mlung) eod(em).* Klesch, Daniel: *Glimpfliche, bescheidene, gebührend demüthige, und doch ernstliche, hertzmäßige, und Hochfeyerliche Bezeugung...* [H. n.,] 1691.
*App. Hung. II. 2241.; RMK III/2. 3716. sz. 403.
35. 2.) *Zuittingeri Specimen Hung(ariae) lit(era)t(ae). Fr(anco)f(urti) 1711.* Czvittingeri Davidis⁵⁹ nob. Hung. *Specimen Hungariae Literatae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum, Dalmatarum, Croatarum, Slavorum, atque Transylvanorum, vitas, scripta, elogia et censoras ordine alphabetico exhibens. Accedit Bibliotheca scriptorum qui de rebus Hungaricis.* Francofurti et Lipsiae, 1711.
*RMK III/2. 4767. sz. 731.; Sopr. Lyc. jegyz. I. E 83. sz. 229.
*Kosáry 1983. 154.; Gunst 2000. 146.
36. 3.) *Boetij sahe alt und neu pannonici Nürnberg(berg) 1686.* Boethius, Christophorus:⁶⁰ *Ruhm-belorberter und Triumph-leuchtender Kriegs-Helms Dero Röm. Kais. Maj. und Dero sämtlichen Hohen Bundes-Verwandten Wider den Mahometischen Tulband Inderer Theil. Darinn Die Kriegs Züge und ritterliche Thaten so dieselbe im Jahr 1685 und 1686.* Norinbergae, 1686.
*Cornides 1792. 47. (Az 1688–90-es kiadást említi.)
*App. Hung. II. 2241. sz. 203–204.
*Köpeczi 1976. 254–255.
37. *Hogelii Buda Erfurt(i) cum aliis* *Buda, urbium atque arcium per Europam celeberrimae... studio Zachariae Hogelii.*⁶¹ Erfurti, 1687.
*Tarnai 1969. 12., 34–35.
38. 4.) *Christoph(ori) Boetii Türkisch, leichtende kriegs. Helm(stadii) 1. 2. 3. theil Nürnberg(erg) 1686.* Boethius, Christoph: *Ruhm-beloberter und Triumph-leuchtender Kriegs-Helms... Wieder den... türkischen Tulbant, das ist... historischer Grund-Bericht aller... Kriegs-Actionen, welche so wol wider die Ungarische Malcontenten... als wider... den Türcken... fortgeführt worden.* [1–2. rész:] Tom. I/1–2., [3. rész:] Tom. II. Nürnberg, 1686.
* Tarnai 1969. 12., 34–35.; Köpeczi 1976. 254–

⁵⁹ Czvittinger Dávid (1673–1743) evangélikus lelkész, az első magyarországi irodalomtörténeti lexikon megalkotója, melyet forrásunk itt említ.

⁶⁰ Boethius, Christoph, német író, munkáit 1686–1692 között adta ki. A törökellenes háborúk történetét a kezdetektől Buda visszafoglalásáig tartalmazó összefoglaló mű első két kötete 1680-ban jelent meg először Johann Christoph Lahner (1639–1695) nürnbergi nyomdájában, majd népszerűsége miatt több bővített kiadást is megért. A kötet számos igen magas színvonalon elkészített látképet, városképet, csataképet tartalmazott, közöttük mintegy 30 magyar vonatkozású metszetet.

⁶¹ Hogel(ius), Zacharias (1637–1714) német evangélikus lelkész, az itt említett népkarakterológiai könyve Magyarország lakóiról az egyetlen nyomdába került munkája.

255.
[Vö.: fentebb, a 36. tétellel!]
Lásd az előző tételt!
39. 5.) *Eiund(em) 4ter theil ibid(em) 1690*
Eiun(dem) großer staats und Kriegs-
Minister. Fankf(urt) 1689.
[Christophori] Bötii *Staats und Kriegs-minister*
Glück und Unglücksfälle. Frankfurt, 1689.
*Sopr. Lyc. jegyz. I. E 141. sz. 193.
Histoire des Révolutions de Hongrie, où l'on donne
une idée juste de son légitime gouvernement. Avec
les Mémoires du Prince François Rakoczy sur la
guerre de Hongrie depuis 1703, jusqu' à la fin et
ceux du comte Betlem Niklos sur les Affaires de
Transylvanie. Tom. I-II. A la Haye, 1739.
[Szerző megjelölése nélkül.]
*Sopr. Lyc. jegyz. I. E 139. sz. 232.
*Köpeczi Béla – R. Várkonyi Ágnes: *II. Rákóczi*
Ferenc. (Második, átdolgozott és bővített
kiadás.) Bp. 1976. 444.
40. 6.) *Histoire des reuolutions de*
Hongrie, Franc(iae) I. et II. a la Haye
1739.
41. 7.) *Original Bildnüß des fürsten*
Emer(ici) Tököli. 1683.
Warhaffte eigentliche Original Bildnus Nebst
Denkwürdiger und Ominöser ausführlicher Lebens-
Beschreibung des gebohrnen Ungarischen Graffen
Nunnehro aber von der Ottomanischen Porten
bereits erklärten Fürsten Emerici Tökeli... [H. n.,]
1683. [Az 1^b. levélen rézmetszet: Warhafftige
Original-Bildnüss dess Hungarischen Feld-
Herrn Emerici Tökeli.] [Szerző megjelölése
nélkül.]
*App. Hung. II. 1088. sz. 192.
*Hubay 1948. 801. sz. 166.; Köpeczi 1976. 230.
42. 8.) *Schmeizels Erläuterung der Geld*
und Silber muntzen von Siebenbürgen
Hall(e) 1748.
*Schmeizel, Martinus:*⁶² *Erläuterung Gold- und*
Silbernen Müntzen von Siebenbürgen welche
zugleich auch die merkwürdigste Begebenheiten des
XVI, XVII, und XVIII. Jahrhunderts im selbigem
Fürstenthum zu erkennen giebet. Halle im

⁶² Schmeizel, Martin (Schmei(t)zel Márton) (1679–1747) erdélyi, brassói származású jénai, majd hallei egyetemi tanár, a politikai statisztika megalapítója. Schmeizel életművét feldolgozta: Verók Attila: *Martin Schmeizel (1679–1747) élete és munkássága.* (Kézirat, PhD-disszertáció.) Szeged, 2008.; Uő.: *Ein Lebenswerk im Zeichen der Literatur- und Kulturgeschichte Ungarns.* Martin Schmeizel und die historia litteraria im 18. Jahrhundert. In: A „Litterae plurium linguarum et monumenta litteraria. Gelehrsamkeit, Literatur und literarische Denkmäler in lateinischer Sprache und den Nationalsprachen in der Habsburgermonarchie im 17.–19. Jahrhundert” című konferencián elhangzott előadás. A konferencia a Cseh Tudományos Akadémia Filozófiai Intézete, a Bécsi Egyetem Szlavisztikai Intézete és a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete közös szervezésében zajlott, 2009. március 19–21-én Prágában. Szövege a szerző közlése szerint a konferencia előadásainak szövegét tartalmazó kötetben lát majd napvilágot. és Uő.: A „tudós tanár” prototípusa a 18. század első felében. Martin Schmeizel és az egyetemi pedagógiai oktatás a felvilágosodás előestéjén Németországban. In: Margonauták. Írások Margócsy István 60. születésnapjára. Szerkesztette: Csörsz Rumen István, Hegedűs Béla, Vaderna Gábor, Ambrus Judit, Bárány Tibor. Munkatárs: Teslár Ákos. 1. kötet Bp., 2009. 103–109. Elérhető a rec.iti.mta.hu/rec.iti internetes fájlon. (A letöltés dátuma: 2009. szeptember 29.)

- Magdeb., 1748.
 *Bibl. Hung. III. 315.
 * Agnethler, M. G.: *Index bibliothecae res Hungariae, Transilvaniae vicinarumque provinciarum illustrantis, quam Martin Schmeitzel instruxit...* Halae, 1751.
 *Kosáry 1983. 137.
43. *Kemény comment(ariae) de iure Succedendi domus Austriacae in Regno Hung(ariae) ibid(em).*
 [Schmeitzel, Martinus:] *Johannis l. b. de Kemény Commentatio historico-juridica de jure succedendi sereniss. domus Austriacae in regnum Hungariae, ex fontibus historiae, regni constitutionibus, jurisque naturalis ac gentium principiis composita.* Halae Magdeb., 1731. [A Kemény neve alatt megjelent munka szerzője valójában Schmeitzel.]
 * Bibl. Hung. III. 314.
 * Lásd az előző tétel irodalmát!
44. 9.) *Feigii Sonderbarer Adler=schwung I. II. theil. Wienn 1694*
Wunderbahrer Adlers-Schwung; oder, Fernere Geschichts-Fortsetzung Ortelii⁶³ redivivi et continuati, das ist: Eine aussführliche historische Beschreibung von mancherleyen vorgefallenen Staats-Händeln ... und von allem dem was von Anno 1664 in Politicis und Civilibus, so wohl bey dem Käyserl. Hof zu Wienn, als in Ober- und Nider-Ungarn, auch Sibenbürgen bis zu dem 1683. Jahr ... vorgefallen ... mit einigen Kupfern ... gezieret ... beschriben, und verast, durch Joannem Constantinum Feigium⁶⁴... 1. Theil. [Wien,] 1694.
 * Németh S. Katalin: *Ismeretlen német kalendárium Thökölyről (1693).* = MKSz. CXIII. (1997), 415.
45. 10.) *Kovács Janos magyar kronika Posony. 1742. I. II. Rehs.*
 Kovács János:⁶⁵ *A magyar krónikának rövideden le-rajzolt sómmája, mellynek az első része Pethő Gergely munkájából szedegettetett, rész szerint külömb féle könyvekbül-is bővítettett, és a magyar nemzetnek jeles emlékezetire és hasznára ez új formában ki-bocsáttatot...* Posony, 1742.
Continuációja a magyar kronikának. Második rész, foglalván magában 18. esztendőt, mellyekben a föls. Austriai házból származandó ertzhertzegek Első, Második, és Negyedik Ferdinandok a magyar

⁶³ Ortelius, Hieronymus Augustanus (1543–1616) protestáns német történétíró.

⁶⁴ Feigius (Feige), Johann(es) Constantin(us) (†1683) német jezsuita történétíró.

⁶⁵ Kovács János (1700 k.–1750 k.) mérnök, heraldikus, kartográfus, krónikairó. 1730-tól az esztergomi érsekség udvari mérnöke, majd Moson vármegye mérnöke, 1736-tól Pozsony vármegye földmérője.

- országi királyságban egy más után mint következtek, mint uralkodtak... Pozsonyban, 1742.
*Cornides 1792. 36. (Az 1772-es kiadást említi.)
*Bibl. Hung. II. 469–470.
*Kosáry 1983. 146.
46. 11.) *Eiund(em) hadi exercitium ibid(em)*.⁶⁶ Khevenhüller, Ludwig Andreas Graf von:⁶⁷ *Hádi exercitium vagy-is gyalog regimentnek gyakorlási, mely Kewenhüller fő generalis alkotmányából... nyelvünkre fordított: ugy nemet matematika observatiókkal megvilágosított... Kováts János által. Posonban, 1746.*
*Kosáry 1983. 310.
47. 12.) *Pettheo Gergely magyar kronika. Kassán. 1753.* Rövid magyar kronika. Sok rendbéli fő historiás könyvekből nagy szorgalmatossággal egybe szedetett és irattatott Petthő Gergelytől.⁶⁸ Kassán, 1753.
*Bibl. Hung. III. 79.
*Kosáry 1983. 146.
48. *Spangar Andras magyar kronika ib(idem) 1734.* *A magyar kronikának a mellyet elsőben meg-írt, s ki bocsátott nemzetes Petthő Gergely... Irattott, és szép toldalékkal szaporítottott Spangár András⁶⁹ által. Kassa, 1734.*
*Bibl. Hung. III. 79.
*Kosáry 1983. 146.
49. 13.) *Joseph(i) Eszterhazi postuma memoria Ty(r)nav(iae) 1755.* Kolinovics Gábor:⁷⁰ *Posthuma memoria Josephi Esterházii de Galantha... fata, et res privatas, toantas, bellicas, religiosas... gestas... complexa. Tyrnaviae, 1754.*⁷¹
50. 14.) *Franc(isci) Balassa imago casulae S(ancti) Stephani regis Hung(ariae) Vind(obonae) 1754* Balassa, Franciscus:⁷² *Casulae S. Stephani vera imago et expositio quas publica luce donavit... publicum tentamen subiturus. Materia tentaminis publici. Vienna Austriae, 1754.*

⁶⁶ A rövidítést Cornides oldotta föl.

⁶⁷ Khevenhüller, Ludwig Andreas Graf von (1683–1744) osztrák hadvezér, tábornagy, több császári hadseregbéli hadiszabályzat megalkotója a XVIII. század első felében.

⁶⁸ Pethő Gergely (1570 k.–1629) vicebán, varasdi alispán.

⁶⁹ Spangár András (1677–1744) jezsuita történétíró, egyházi író, tanár, rendfőnök.

⁷⁰ Kolinovics Gábor (1698–1770) 1715–16-ban piarista szerzetes, 1717-től vöröskői uradalmi törvényszéki ügyvéd, majd Pozsony vármegyei aljegyző, 1723-tól Pozsony vármegyei esküdt, számvevő, majd a királyi tábla aljegyzője. Történeti és régészeti tanulmányo-kat folytatott, legtöbb munkája kéziratban maradt, ezek között szerepel a számos kéziratvariánsból álló, 13 kötetes, monumentális mű a Rákóczi-szabadságharcról.

⁷¹ A forrásban megjelölt dátum téves.

⁷² Balassa Ferenc (1731–1807) iskoláit a bécsi Theresianumban végezte, vizsgamunkája volt a forrásunkban fent leírt műve. 1756-tól császári és királyi kamarás, 1762-től szerémi főispán, 1772-től gróf. 1783-tól kamarai elnök és koronaőr, 1785-től Horvát- és Dalmátország bánja és főkapitánya.

51. 15.) *Mart(ini) Fumée histoire generale des troubles de Hongrie et Transilvanie a Paris 1608.* Fumée, Martin:⁷³ *Histoire generale des Troubles de Hongrie et Transilvanie...* Paris, 1608. Továbbá a mű második kötete: *Histoire universelle des Guerres du Torc, depuis l'an 1565 insques à la trefve faicte en l'annee 1606...* Paris, 1608.⁷⁴
*App. Hung. II. 699. sz. 23–25.
- [p. 4.:]
52. 16.) *Kollari historia diplomatica iuris patron(n)atus regni Hung(ariae) Vind(obonae) 1762.* Kollár, Adamus Franciscus:⁷⁵ *Historiae diplomaticae Iuris Patronatus Apostolicorum Hungariae Regvm Libri III.* Vindobonae, 1762.
*Bibl. Hung. II. 430.
*Cornides 1792. 161.
*Kosáry 1983. 370.; Gunst 2000. 154–157.
53. 17.) *Decretum iuris consuetudinarii regni Hung(ariae) Latine et hungarice Debrecz(enii) 1611.* *Magyar Decretvm, Kyt WERES BALAS a deakbol tudni illijk, à WERBEWCZY ISTWAN*⁷⁶ *Decretomabol, melyet tripartitomnak neweznek, Magjyarra fordítot. Vadnak továbbá ez Decretomnak elo^tte egy nehany iroth articulusok, kyket azon VERES BALAS à regi Kiralyok Decretomibol to^rruynhez valo ieles dolgokat, ky szedegeteth. Esai. LVI. Haec dicit Dominus: Custodite iudicium, et facite iusticiam, quia iuxta est salus mea, vt veniat, et iusticia mea vt reueletur. Beatus vir qui facit hoc, et filius hominis qui apprehendet istud.* Debrecenbe nyomtattatott Raphael hoffhalter által. MDLXV. 2r.
*RMK II. 1611. sz.
54. 18.) *Haners konigl(iche) Siebenbürgen. Erlang(ii) 1763.* Haner, Georg Jeremias:⁷⁷ *Das königliche Siebenbürgen, entworfen u. Mit nöthigen Anmerkungen von...* Erlangen, 1763.
*Bibl. Hung. II. 62.; Sopr. Lyc. jegyz. I. E 88. sz. 231.

⁷³ Fumée, Martin (1540 k.–1590) francia történétíró.

⁷⁴ Az eredeti, első kiadás Párizsban, 1594-ben jelent meg. A német, kibővített változat: Fumée, Martin: *Historia von den Empörungen, so sich im Königreich Ungarn, auch in Siebenbürgen, Moldaw, in der Bergische Walachey vnd andern Örthern zugetragen haben... biss dieses...* 1596. Gedrukt zu Cölln, Durch Lambertum Andree, 1596. A könyv angol nyelvű változata (az eredeti franciából fordítva): *The Histoire Of The Troubles Of Hvngrarie. Containing the pitisvll losse and rvine of that kingdome, and the warres happened there, in that time, betweene the Christians and the Turkes...* Newly translated out of French into English by R. C. Gentleman. London, 1600. Megtalálható az Országos Széchényi Könyvtárban: App. Hung I. 655. sz.

⁷⁵ Kollár Ádám Ferenc (1718–1783) 1737–48 között jezsuita szerzetes, jogtudós, 1748–51 között a bécsi orvosi fakultás görög nyelvi előadója, 1772-től Habsburg császári udvari könyvtáros, 1773-tól annak igazgatója, udvari tanácsos.

⁷⁶ Verbőczy István (1460/1470 k.–1541) jogtudós, királyi ítélőmester, királyi mérnök, 1525-től nádor.

⁷⁷ Haner, Georg Jeremias (Haner György Jeremiás) (1707–1777) evangélikus lelkész, megyesi líceumi tanár. Professzora, Martin Schmeizel igen nagy hatással volt rá peregrinációja idején. 1759-től szuperintendens.

55. *Dissert(atio) de Biblioth(eca) Matth(iae) Coruini Budensi. Vindob(onae) cum aliis*
*Kosáry 1983. 587.
Schier, X[yustus Paulus]:⁷⁸ *Dissertatio de Regiae Budensis Bibliothecae Mathiae Corvini, Ortu, lapsu, interitu, et reliquiis. Vindobonae, [é. n.]*
*Cornides 1792. 185.
*Vö.: Zolnai Klára: *Bibliographia Bibliothecae regis Mathiae Corvini. Mátyás király könyvtárának irodalma. Fitz József közreműködésével. Bp. 1942. (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai, X.)*
56. 19.) *Ribini historia Regni Hungariae M(anu) S(cri)pt(um).*
Ribini [János]⁷⁹ pozsonyi lelkész eddig ismeretlen kézírata vagy Ribini által másolt kéziratok nyomtatott történeti munkákról.]
*Kosáry 1983. 115., 391., 393., 581. (Ribini János működéséről, nyomtatásban megjelent történeti műveiről.)
57. 20.) *Benzuri hungaria semper libera. Vindob(onae) 1764.*
Benczur, Joseph:⁸⁰ *Ungaria semper libera, sui que juris nunquam vel principi vel genti et alicui externae obnoxia quod ex geminis literarum monumentis eruere et quae in contrarium adducuntur, examinare confutareque studuit. Viennae, 1764.*
*Bibl. Hung. I. 226.
*Cornides 1792. 160.
*Kosáry 1983. 296.
58. 21.) *Hederich der tragern Einleitenden gedichte, von Vittenbergisch 1757 cum aliis*
Benjamin Hederichs⁸¹ *Rect. Schol. Hayn. Anleitung zu den fürnehmsten Historischen Wissenschaften... Wittenberg, 1757.*
*Sopr. Lyc. jegyz. I. E 173. sz. 204.
59. 22.) *Mart(ini) Schmeizelii historia hung(ariae) M(anu) S(cri)pt(um).*
Valószínűleg Martin Schmeizel: *Commentatio historica de coronis... speciatim de origine et fati sacrae... regni hungariae Coronae. Jenae, 1712. művének kéziratosa másolata.*
60. 23.) *de iure hungarico. M(anu) S(cri)pt(um) et alia.*
61. 24.) *Stephanii a Cordato, de triumphe Wienn, 1717.*
Stephanii [a] Cordato⁸² *Jo triumphe! das ist: Historische, geographische und chronologische Beschreibung des Königreichs Hungarn, von Anfang des ersten christl. Königs Stephani, biss*

⁷⁸ Schier Xystus Pál (1728–1772) Szent Ágoston rendi szerzetes, 1750-től a bécsi rendház könyvtárosa. Munkásságát történelmi témáknak szentelte.

⁷⁹ Ribini (Ribiny) János (1722–1758) a soproni evangélikus líceum tanára, nyomtatásban 11 műve jelent meg, ezek között nem szerepel a Magyarország történetéről szóló, itt említett munka.

⁸⁰ Benczúr József (1728–1784) evangélikus tanár, a késmárki líceum tanára, 1760-tól a pozsonyi líceum igazgatója, kinevezett császári könyvtáros.

⁸¹ Hederich, Wolfgang Benjamin (1645–1748) evangélikus egyházi író, hainburgi iskolai rektor.

⁸² Cordatus, Stephanus: életrajzi adatot nem találtunk a szerzőről.

- auff jetzt lebend- und triumphirende kayser- und könipl. Majestät Carolum VI. sammt andern dazu gehörigen k. Landen Dalmatien, Croatien, Servien, Bosnien, Wallachey, Moldau, Siebenbürgen. Wien und Brünn, 1717.
*Bibl. Hung. I. 443.
*Cornides 1792. 1.
62. 25.) *Ode an die Konigin*. 1745. *Ode an... Maria Theresia... Königin zu Hungarn und Böhheim... Wien, 1743. [Szerző megjelölése nélkül.]*⁸³
*Régi Magyar Könyvtár III/XVIII. század. *Magyarországi szerzők külföldön, nem magyar nyelven megjelent nyomtatványai. I. kötet: 1712–1760. / Alte Ungarische Bibliothek III/XVIII. Jahrhundert. Im Ausland erschienende, fremdsprachige Werke ungarländischer Autoren. Band I: 1712–1760. Összeállította Dörnyei Sándor és Szávuly Mária. Bp. 2005. 1191. sz. 239.*
63. 26.) *Warum die Konigin in Ungarn so geliebt werde?* 1745. *Die Untersuchung der Frage: Warum die Königin in Ungarn so ausserordentlich geliebet werde? [H. n.,] 1745. [Szerző megjelölése nélkül.]*
64. 27.) *Vihgrilli [?] unius [?] Sapientiae liber, Maria Theresia Re[ginae] Frank[ur]ti [1]747.*
65. 28.) *Joh(ann) Krisan publicus appliplusus.*⁸⁴ *Poson(ii)* 1751 *Krisan, Joann:*⁸⁵ *Publicus applausus, quo mediante, sacratissimas caes. regiamque Majestates occasione earundem aug. adventus, senatus & communitas civitatis Posoniensis, aliquo modo fatae civitatis senatoris, et primarii notarii ... ante portam Wedricziensem die Maji anno 1751. homagiali submissione venerabatur. Posonii, 1751. *Bibl. Hung. II. 509.*
66. 29.) *Joh(anni) Lazar versus mnemorici operis decreti*⁸⁶ *tripart(iti). Cibini [1]740* *Johanni (de Gyalakuta) Lázár*⁸⁷ *Versus mnemonici summaria et numeros titulorum operis decreti Tripartiti juris consvetudinarii regni Hungariae et principatus Transilvaniae exhibentes metrum concinnante. Cibinii, in Transilvania, 1744.*⁸⁸
*Bibl. Hung. II. 558.

⁸³ A forrásban megjelölt dátum téves.

⁸⁴ Helyesen: *applausus*.

⁸⁵ Krisan, Johann (XVIII. sz.) Pozsony városának jegyzője.

⁸⁶ Cornides a szót áthúzta.

⁸⁷ Lázár János (gyalakutai gróf) (1703–1772) jogtudós, 1736-tól az erdélyi királyi tábla ülnöke, 1746-tól főkormányászéki tanácsos, erdélyi kormányászéki elnök. Tudományszervező, erdélyi tudósokkal és teológusokkal kiterjedt levelezést folytatott.

⁸⁸ A mű forrásban megjelölt kiadási ideje téves.

67. 30.) *Keresztes Soc(ietati) Jesu, ora(tio) funebris in exsequi. Nec Esterhasi Vienn 1645* Keresztes István:⁸⁹ *Oratio funebris in exequiis N[icolai] E[sterházy] Hungariae palatini. Viennae, 1645.*
68. 31.) *Historia religionis Euangelicae in Hung(aria) M(anu) S(criptum) et alia.*
69. 32.) *Gott(lic)he Ar[ti]kels Predigt bey der wiederkunfft Mariae Theresiae auß Bohemie Regnu(ng) 1743* Merkwürdiges Andenken 1. *Aller von Zeiten des von Chur-Bayern usurpiten Böhems... vorgefallenen Begebenheiten... 2. Aller bey Zeiten der... Anwesenheit... Mariae Theresiae in Böhemb. ... zu Zeiten der Chur-Bayerischen Usurpation... Leipzig, 1743. [Szerző megjelölése nélkül.] [Fischer Dániel]:⁹⁰ *Epistola invitatoria eruditiss Pannoniae dicata, quod acta eruditorum Pannonica res et eventus naturales ac Morbos patrios exponentia edenda perhumaniter invitatur. Brigae, [1732.] *Tarnai 1956.; Sezelestei 1989. 77–78., 138.**
70. 33.) *I[o]lan(ni) Fischeri epistola inuitatoria eruditiss Pannoniae dicatae*
71. 34.) *Relation de [...] Vngaria cum aliis Ferdinand[is] II. Wienn 1637. et alia⁹²*
72. *Relatione dell' incoronazione del re de Romani in persona della M. Rè d' Vngaria e Bohemia.* *Nvova Relatione Dell' elettione & Coronatione del nuovo re de' Romani, In persona del Serenissimo Ferdinando re d' Vngheria. Sequita nella Città di Ratisbona alli 22. e 29. di Decembre 1636. Con le Ceremonie & Allegrezze fatte in dette funtioni. In Roma, Appresso Francesco Caualli, 1367.*
73. 35.) *Iacob(i) a Mellen Series regum Hung(ariae) et [...] nummis aueris Breslau 1750. et alia* *Jacobi Mellen⁹⁴ Series regum Hungariae et nommis averis. Das ist: Eine Reihe Ungarischer Koenige aus goldnen Muenzen... Breßlau und Leipzig, 1750. *Bibl. Hung. II. 712.; Sopr. Lyc. jegyz. I. E 85. sz. 235. *Vö.: Ojtozi Eszter: Possessori bejegyzések a debreceni Egyetemi Könyvtár 18. századi külföldi könveiben II. (Katolikus szerzetesek és világi papok könyvei.) In: MKSz. CXIV. (1998.) 146.*

⁸⁹ Keresztes István (1601–1666) jezsuita szerzetes, áldozópap, nagyszombati teológia tanár. A nagyszombati nemes ifjak nevelő házának kormányzója, majd a kassai jezsuita rendház főnöke. Bölcséleti tanulmányai előtt gr. Esterházy Miklós nádor István nevű fiának nevelője volt.

⁹⁰ Fischer Dániel (1695–1746) orvosdoktor. Egyetemi orvosdoktori oklevelét Wittenbergben szerezte 1716-ban. Késmárki városi orvos, majd Liptó és Szepes vármegye főorvosa. Számos tudományos munka szerzője, új gyógyszerek felfedezője. Elméleti és gyakorlati munkássága egyaránt tudománytörténeti jelentőségű. 1732-ben orvosi (természettudományos) egyesületet akart szervezni, forrásunk ennek nyomtatásban megjelent tervezetét említi.

⁹¹ Áthúzott, olvashatatlan szó.

⁹² Nem kizárt, mivel azonos tételszámon vannak, hogy nem önálló műről van szó, hanem a következő, olasz nyelvű munkát írta le Deccard kétféleképpen, esetleg annak másik kiadását.

⁹³ Áthúzott, olvashatatlan szó.

⁹⁴ Mellen [Melle], Jacobus (1659–1743) katolikus lelkész, numizmata.

74. 36.) *Mich(aeli) Bencsik nouissima diaeta nobilissima. Tyrn(aviae) 1722.* Michaeli Bencsik⁹⁵ *Novissima Diaeta nobilissima Principis, statuumque & O O. I. Regni Hungariae, sive de Nobilitate gentis Hungaricae, ejus origine, Modiis illam aquirendi, Item de Statibus & OO Regni, Successione Regia, deque Iuribus Privilegiis, Libertatibus, Praerogativis & c. Tyrnaviae, 1722.*
*Cornides 1792. 160.
*Bibl. Hung. I. 225.; Kosáry 1983. 360.
- [p. 5.:]
75. 37.) *Gabr(ieli) Szerdahelyi celebriorum Hung(ariae) urbium. Pars I. Tyrn(aviae).* Szerdahelyi Gábor – (Hidi Gergely⁹⁶ – Timon Sámuel): *Celebriorum Hungariae Urbium et oppidorum Topographia Parte I. veterem complectens.* Kiadásai: Tyrnaviae, 1701., 1702. Cassoviae, 1722., 1732.⁹⁷
*Cornides 1792. 10. (Az 1732-es kiadást említi.)
*Wellmann Imre: *A magyar nép életének tudományos kutatása a XVIII. század első harmadáig.* = Zombori István: (szerk.): *A magyarországi értelmiség a XVII–XVIII. században. A Csongrád megyei Múzeumok Igazgatósága által 1984. március 5–6-án tartott tudományos konferencián elhangzott előadások.* Szeged, 1984. 132–133. (Ismertetés.)
Lásd az előző múnél!
- 38.) *Eiu(s)d(em). Pars II.*
76. 39.) *Ioa(nni) Beigleri tirocinium academicum, quod' exhibet collationem iuris Romani et hungarici cum aliis* Beigler, Johannes:⁹⁸ *Tirocinium Academicum Collationem quandam Juris Romani & Hungarici, circa prima principia, exhibens...* Argentorati, 1651.
*RMK III/1. 1778. sz. 540.
*Szabó Béla: *Előtanulmány a magyarországi joghallgatók külföldi egyetemeken a XVI–XVIII. században készített disputációinak (dissertációinak) elemzéséhez.* Miskolc, 1993. 97., 118. (Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica. Tomus VIII. Fasciculus 5.)
77. 40.) *Nic(olai) Reüsneri de bello Turcis,* Reusner, Nicolaus:⁹⁹ *Selectissimarum orationum*

⁹⁵ Bencsik Mihály (1670 k.–1728) jogtudós, a nagyszombati egyetem tanára, 1712-ben, 1714–15-ben Nagyszombat országgyűlési követe.

⁹⁶ Szerdahelyi Gábor (1660–1726) és Hidi Gergely (1674–1705) jezsuita szerzetesek, bölcseleti és teológiai doktorok.

⁹⁷ További kiadások: Kassa, 1766. és 1770. (Utóbbit említi: Cornides 1792. 8.)

⁹⁸ Beigler, Johannes (XVII. sz.) pozsonyi származású jogtudós *Collationis juris romani et hungarici, Argentorati, 1651.* című művét a magyarországi származású joghallgatók gyakran használták.

⁹⁹ Reusner, Nicolaus (1545–1602) német filozófus, humanista, jogtudós. 1590-ben Strassburgban kiadta a kor kimagasló férfiúinak képmását tartalmazó metszetgyűjteményét, melyek között (egyetlen magyarországié)

- Volumnia II. Lipsiae) 1596.
- et consultationum de bello Turci variorum et diversorum auctorum. Volumen secundum, Ad pontifices Romanos et cardinales, aliosque Italiae proceres.* Lipsiae, 1596. [A négy kötetes mű két darabban kötve jelent meg.]
*Cornides 1792. 49.
*Pajorin Klára: Törökellenes irodalmi művek az 1440-es években (Francesco Filelfo, Poggio Bracciolini és Vitéz János episztolája. (Lapszám nélkül, 7. sz. jegyzet.) www.iti.mta.hu/Gyula/TANULMANYOK/Pajorin-K.pdf. (A letöltés dátuma: 2009. július 30.); Knapp Éva: Az emblematika oktatásának forrásai a magyarországi jezsuita kollégiumokban. In: MKSz. CXVI. (2000), 1–26.
78. 41.) *Insignia Fam(iliae) ill(ustrissimae) Comitum Regni Hungariae, opere [...]*¹⁰⁰ *Burgstalleri Decades VIII.*
[Johanni Christophori] Burgstalleri¹⁰¹ *Collectio Insignium familiarum nobilium Hungariae, Decades VIII. cum Iconibuscoloratis.* Posenii, [é. n.]
*Catalogus Bibliothecae Hungaricae Francisci com. Széchényi. Tomus I. *Scriptores Hungarici et Rerum Hungaricarum typis editis complexus. Pars I. A. – L. Sopronii, 1799. 172.*
*Török Enikő: Mikoviny megyei térképei. <http://lazarus.elte.hu/hun/tantort/2000/.../tc.htm>. (A letöltés dátuma: 2009. július 30.)
79. 42.) *Bruckmanni ep(isto)lae itinerariae Gueben. 1724.*
Brückmann, Franz Ernst:¹⁰² *Epistolae Itinerariae XXXV–XXXVI. sistens Memorabilia Semproniensia.* Wolfenbüttelae, 1724.
*Bibl. Hung. I. 348.
*Szelestei 1989. 14.; Kincses Katalin Mária: Bél Mátyás soproni tudóskapcsolatai. In: Bél: Sopron vm. I. 211., 219., 223–224., 232.
80. 43.) *Casp(ari) Sagittari antiquitates [...]*¹⁰³ *Scythicas 1682 cum aliis Sagittarius, Caspar – Kloss Georgius:¹⁰⁴ Antiquitates Scythicas exercitatione ad Justinii. Lib. II. Cap. II. Publicae disquisitioni sistunt.* Jenae,

Zsámboky Jánosé is szerepel. Késő-humanista emblematicus művek szerzője.

¹⁰⁰ Áthúzott, olvashatatlan szó.

¹⁰¹ Burgstaller, Johann(es) Christoph(orus) (1674–1758) pozsonyi tanácsos, városbíró, 1734–35-ben polgármester. Mecénás, a göttingeni magyar evangélikus diákok számára alapított ösztöndíjat. Bél Mátyás *Notitiájának* Pozsony vármegyei térképét lektorálta, több Pozsony és Sopron vármegyei térkép kiadója volt.

¹⁰² Brückmann, Franz Ernst (1697–1753) helmstedti születésű wolffenbütteli természettudós, orvos és zeneszerző. Az ásványtan professzora. 1724-ben Magyarország északi területein járt, 1729-től a Leopoldina és a porosz akadémia tagja. A magyarországi látogatásáról szóló, levél formában megírt beszámolót *Epistola itineraria* címmel 1728–1741 között jelentette meg Wolfenbüttelben.

¹⁰³ Áthúzott, olvashatatlan szó.

¹⁰⁴ Sagittarius, Kaspar-Kloss Georgius Fridericus (Seribanus Arcularius) (1643–1694) jénai történetíró.

- 1682.
81. 44.) *Hieron(im)i Orteliu* Erzählung aller (Chri)stl(ices) Königr(eichs) in Ungarn cum aliis. *Ortelius Redivivus Et continuatus Oder Der Ungarische Kriegs-Emporungen / Historische Beschreibung der Ungarischen und Siebenbürgischen Kriegs=Händel, Von Anno 1395. biß an das 1665. Jahr. Franckfurt am Main, 1665.*
82. 45.) *Ioa(nni) Liberi Bar(oni) a Petrus ep(isto)la. ad Card(inalem) Quirinum 1749 cum alia*
83. 46.) *Litterae provincium¹⁰⁵ procerum¹⁰⁶ Hungariae M(anu) S(cri)pt(um).*
84. 47.) *Englers Heuschrecken predigt. Zittau.* Engler, Johann Georg:¹⁰⁷ *Hauschrecken=Predigt. Zittau, 1685.*
*OSzK RMNyT 5118., 25.218. sz.
85. 48.) *Discour(sus) Barthii Buda recepta [...]¹⁰⁸ 1686 cum aliis* Barth, Johann Conrad:¹⁰⁹ *Buda Recepta, Labarum anicanum: Das wieder-eroberte Ofen zu einem unüberwindlichen Panier In der Königlichen Frey-Stadt Oedenburg in N. Ungarn bey dem Evangelischen Bet=Haus aufgerichtet. Regensburg, 1686.*
*Cornides 1792. 46–47.
*App. Hung. IV. 2238. sz. 202–203.
86. 49.) *Colloquia de fatis Scholae et Ecclesiae Sempron(iensis) cum aliis*
87. 50.) *Historiae Hung(aricae) litterariae lineamenta Al[tonaviae].¹¹⁰ 1745. cum multis aliis* [Rotarides Mihály:] *Historiae Hungaricae literariae antiqui medii atque recentioris aevi lineamenta. Quorum prolegomena generalem in universam historiam Hungariae literarium introductionem continentia prodeunt Studio ac sumtu H[azay] M[ihály]¹¹¹ hungari. Altonaviae Sergestae, 1745.*
*Kosáry 1983. 155.
88. 51.) *Conspectus bellorum inter (Chri)stianos et Turcii gestorum 1687 cu(m) aliis* *Bellorum quae Christianos inter [et] Turcas gesta sunt incrementorumque et decrementorum utriusque partis conspectus ex delineacione*

¹⁰⁵ Áthúzott szó.

¹⁰⁶ A szó sorközi beszúrás.

¹⁰⁷ Engler, Johann Georg (1658–?) zittai (Németország) protestáns lelkész.

¹⁰⁸ Áthúzott, olvashatatlan szó.

¹⁰⁹ Barth János Konrád (†1692) hessen-darmstadti származású evangélikus lelkész, dán követségi lelkész Bécsben, 1644-től haláláig a soproni evangélikus egyház lelkésze.

¹¹⁰ Áthúzott szó.

¹¹¹ Rotarides (Hazafi, Hazay, Házi) Mihály (†1747) gömöri származású evangélikus lelkész, peregrinációja után magyar irodalom-történeti kutatásokat végzett.

89. 52.) *Extractus articulorum Regni Hung(ariae) in negotio Relig(ionis) conditorum cum aliis*
- Danielis Hartnacci*¹¹² *Pomerani, quibus accessit Liberatio Viennae expugnatio Neusolii atque Budaegerm. Ofen. Hamburgi, 1687.*
[A cím alapján az alábbi változatok lehetségesek:]
1. *Extractus articulorum et diplomatum super religionis negotio in inclyto regno Hungariae conditorum. Extract derjenigen Articuln und Diplomatum welche in Religions-Sachen in dem löbl. Königreich Ungarn sich errichtet worden...* [H. n.,] 1742. [Szerző megjelölése nélkül.]
2. *Extractus articulorum et diplomatum super religionis negotio in inclyto regno Hungariae conditorum. Extract dererienigen Articuln und Diplomatum welche in Religions-Sachen in dem loeblichen Koenigreich Hungarn sich errichtet worden...* [H. n., é. n., szerző megjelölése nélkül.]
90. 53.) *Articuli pro Visitandis E(cc)l(e)siis conscripti. M(anu) S(cri)pt(um) cum aliis*
91. 54.) *Fulgentii Rubus ardens. M(anu) S(cri)pt(um).* [Az eredeti mű, melyről a másolatok készültek: Lampe, Fridelius Adolphus:¹¹³ *Synopsis historiae sacrae et ecclesiasticae, ab origine mundi ac praesentia tempora, secundum seriem periodorum deductae. Trajecti Rhenum, 1726., melyben Fulgentius írása is szerepel.]*
- [A cím alapján az alábbi kéziratok vagy azok variánsa jöhet szóba:]
1. Johannes Fulgentii¹¹⁴ *Rubus ardens inconsumtibilibus, sive animadversiones in eccles. viri D. Frid. Adolphi Lampe historiae eccles. Reform. in Hung. ab A. 1518. usque 1590.*
*Lelőhelye: OSZK Kézirtattár, Fol. Lat. 2087. ff.

¹¹² A mű magyarországi példányai közül a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának példányát tekintettem át, jelzete: BV 943/422. – Hartnack(ius)/Hartnacc(ius), Daniel(us) (1642–1708) német evangélikus teológus, a brémai, altonai, majd schleswigi liceum rektora; történeti, egyháztörténeti és természettudományos értekezéseket egyaránt megjelentetett az 1680–1690-es években Hamburgban, valamint gyakorlati kézikönyvet állított össze diákoknak könyvtárhásználatról (*Anweisender Bibliothecarius Der Studierenden Jugend, Durch die Vornehmsten Wissenschaften, Sammt der bequemsten Methode, Wie dieselbe zu erlernen v. einem zukünftigen Theologo, Jurisconsulto, u. Medicio, Bey welcher Jeden ein kurtz- u. ordentlicher Cata. Stockholm u. Hamburg, 1690.*) – Weber, Johannes: Daniel Hartnack – ein gelehrter Streihahn und Avisenschreiber am Ende des 17. Jahrhunderts. In: Gutenberg-Jahrbuch, 1993. 140–158.

¹¹³ Lampe, Adolphus Fridericus (1683–1729) német teológiai doktor, reformátor, az utrechti és brémai egyetem teológia pro-fesszora.

¹¹⁴ Fulgentius, Rusperius (Augustinus breuiatus) (467–532) észak-afrikai író, püspök, szent.

135. XVIII. századi másolat.
2. Johannes Fulgentii rubus ardens, sive animadversiones in Frid. Adolphi Lampe historiae eccles. Reform. in Hung. Annales. *Lelőhelye: OSzK Kézirattár, Quart Lat. 1179. pp. 349. Másolat, 1707.
Ecclesiasticae et seculares Regni Hungariae dignitates ac honorum tituli pro anno 1760. congesti. Posonii, 1763. [Szerző megjelölése nélkül.]
92. 55.) *E(cc)l(e)st(ias)ticae et seculares regni Hung(ariae) dignitates Poson(ii) 1763.*
93. 56.) *Seuerini Schultetii admonitio ad (Chri)stianos Regni Hung(ariae) M(anu) S(cri)pt(um).* [Valószínűleg egy nyomtatásban már megjelent evangélikus mű másolata.]¹¹⁵
94. 57.) *Ep(is)copae Hungariae de [lucr]ssissimo[!] statu evangel(ici) in Hung(aria) M(anu) S(cri)pt(um).*
95. 58.) *Extractus articulorum et diplomatum super religionis negotio in Hungaria conditorum Latine et Hungarice cum aliis.* *Extractus articulorum et diplomatum super religionis negotio in inchyto regno Hungariae... Extract der Artykelen, en Volmagts-Brieven, over de Religie-Zaeh, in het doorlugtig Koninkryk van Hongarye...* Leiden, 1744. [Szerző megjelölése nélkül.]
96. 59.) *Joh(anni) Toth, Oratio funebris in obitum Steph(ani) Telekesi Török hungar(ici) Lips(iae) 1723.* Tóth János nevű szerzőtől nem találtunk hasonló című munkát, valószínűleg Hajnóczy Dániel: *Oratio funebris in laudes... Stephani Török de Telekes...* Lipsiae, 1723. című művéről van szó.
- [p. 6.:]
97. 60.) *Mart(ini) Vasonyi praestatio in funere*¹¹⁶ *Balth(asari)[?] Sanko. [?]*¹¹⁷ *Vázsonyi Márton tevékenysége: Kosáry 1983. 113.; Csepregi Zoltán: A dunántúli pietisták „jenai” műhelye. Nyomdatitkok és szerzőségi kérdések. In: MKSz. CXV (1999), 74–81. (A korábbi irodalom összegzésével.)

¹¹⁵ Név megjelölés alapján két szerző jöhet szóba. Az egyik Sculteti, Severin (†1600) evangélikus lelkész, 1573-tól bártfai, 1575-től breznóbányai iskolai rektor, 1589-től eperjesi conrector, 1590-től ugyanitt rector, 1593-tól az öt szabad királyi város evangélikus egyházának esperese. Tanári működése volt jelentős, nyomtatásban megjelent művéről nem tud az irodalom. Vö.: Zoványi Jenő: Sculteti Severin tanári működése. In: Protestáns Tanügyi Szemle, 1930. 17–21. – A másik szerző Scultetus (Schultetus, Schultz) Daniel Severin (1645–1712) hamburgi evangélikus lelkész, számos teológiai mű és protestáns vitairat szerzője, aki sem az ortodox, sem pedig a pietista oldalhoz nem csatlakozott, ezért a XVIII. század elején művei mindkét táborban nagyon népszerűek voltak. Sculteti műveiből a legteljesebb gyűjteményt tudomásunk szerint a svéd nemzeti könyvtár őrzi, melynek katalógusában a szerző művei megtekinthetők a Kngl. Biblioteket. National Library of Sweden. <http://libris.kb.se>. linken. (A letöltés dátuma: 2009. augusztus 5.) Ezek között nem szerepel magyar vonatkozású munka, melyről a forrásunkban szereplő kézirat készült.

¹¹⁶ *In funere*: a kifejezés Cornides betoldása.

¹¹⁷ Vázsonyi Márton (1688–1734) vadosfai lelkész, evangélikus egyházi szerző, fordító, kiadó. Itt valószínűleg egy Balthasar Sanko nevű kortársa felett elmondott gyászbeszédéről van szó.

98. 61.) *Comitis Erdödi opusculum Theologicum Tyrn(aviae) cum aliis* Gabrieli Antonii Erdödy¹¹⁸ *Opusculum theologicum, in quo queritur, an, & qualiter possit princeps, magistratus, dominus catholicus, in ditione sua retinere haereticos: vel contra, poenis eos, aut exilio ad fidem catholicam amplectendam cogere?* Tyrnaviae, 1721.
*Bibl. Hung. I. 664.
*Cornides 1792. 132.
*Kosáry 1983. 80.
99. 62.) *Wahrhafte Zeitung auß dem Ungarland und Türkey*, 1546. *cum aliis* *Warhafftige Neue zeitung aus dem vnger-landt vnd Türkey ins deudsch Landt geschrieben aus dem latein in deudsche sprach verdolmescht.* [H. n.,] 1546. [Szerző megjelölése nélkül.]
*Hubay 1948. 210. sz. 47.
100. 63.) *Ioa(nni) Simonidis inauguralis oratio M(anu) S(cri)pt(um)*. [Az kézirat az alábbi forráscsoport része:] *Simonidae Johannis*¹¹⁹ *Galeria omnianae virtualis sibi devinctorum.*
*Lelöhelyük: OSzK Kézirattár, Quart. Lat. 1161., Quart. Lat. 1181. (XVIII. századi másolatok.)
101. 64.) *Ursachen des Bevorstehenden Türken Krieges* 1739. *Ursachen des bevorstehenden Türken-Kriegs.* *Johann Peter van Ghelen*,¹²⁰ Wien, 1739. [Szerző megjelölés nélkül.]

Mellékletek

nyelv:	16. sz.		17. sz.		18. sz.		Dátum nélkül		Összesen	
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
latin	2 db	2%	14 db	14%	41 db	41%	11 db	11%	68 db	67%
német	3 db	3%	9 db	9%	11 db	11%	2 db	2%	25 db	25%
magyar			1 db	1%	3 db	3%			4 db	4%
francia			1 db	1%	2 db	2%			1 db	1%
olasz			1 db	1%					1 db	1%
angol			1 db	1%					1 db	1%
összesen:	5 db	5%	27	27%	57	56%	13	13%		

¹¹⁸ Erdödy Gábor Antal (1684–1744) teológus, 1708-tól esztergomi kanonok, 1712-től nagyprépost, 1715-től egri püspök.

¹¹⁹ Simonides János (†1708) evangélikus lelkész, 1668-tól a kassai iskola rektora. 1674-ben a protestáns gályarab perben elítélték, a fogságból két alkalommal is megszökött. 1676–79 között a wittenbergi egyetem hallgatója. 1683-tól breznóbányai, radványi, 1704-től besztercebányai lelkész. Nyomatásban több teológiai műve is megjelent.

¹²⁰ Ghelen, Johann Peter van (1645–1721) németalföldi származású könyvkiadó dinasztia tagja, bécsi nyomdász. 1699-től császári udvari nyomdász Bécsben, 1701-től itáliai udvari nyomdász.

			db		db		db			
--	--	--	----	--	----	--	----	--	--	--

1. A forrásban felsorolt művek időbeni és nyelvi megoszlása

2. Műfaji megoszlás

Európai történelem	6 db
Magyar történelem, egykorú politika	46 db
Térkép	3 db
Egyháztörténet, egykorú egyházpolitika	16 db
Retorika (beszédek, búcsúztatók)	9 db
Jogtörténet, egykorú jogi munkák, törvények	6 db
Útinapló	1 db
Rendtartás	1 db
Adományozási irat	1 db
Népkarakterológia	1 db
Hadi szabályzat	1 db
(Történeti) földrajz	2 db
Felhívás (tudományos együttműködésre)	1 db
Tankönyv	1 db
Levél formában megírt tudományos munka	2 db
Újság (Zeitung)	1 db

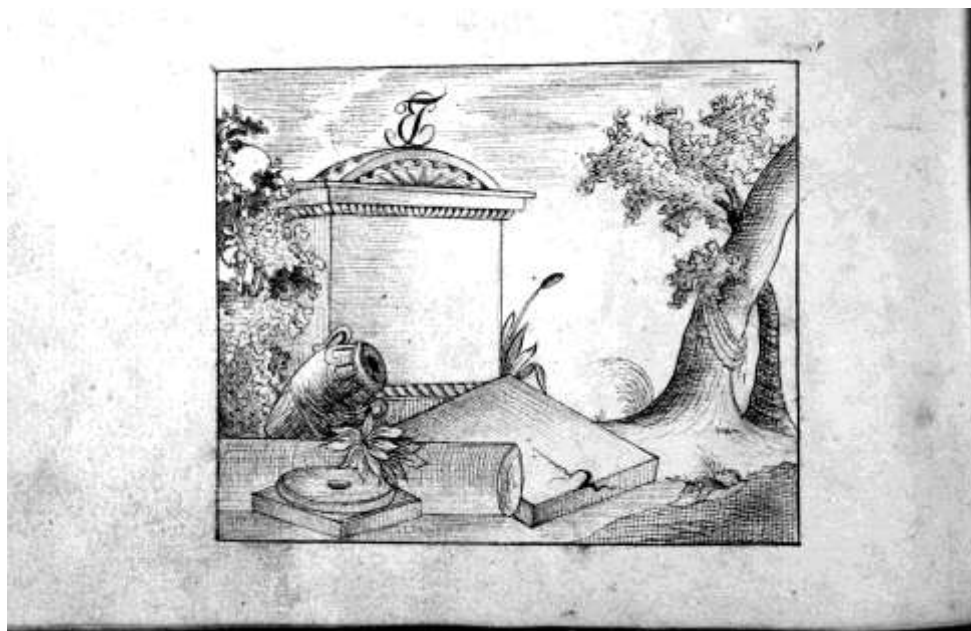
Rövidítések

- App. Hung. II-IV. Apponyi, Alexander: *Hungarica. Ungarn Betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften*. I. Bd.: XV. und XVI. Jahrhundert. München, 1928. II. Bd. XVII. und XVIII. Jahrhundert (bis 1720). München, 1928. III. Bd. (Neue Sammlung. I.) XV. und XVI. Jahrhundert. Besorgt von L. Dézsi. München, 1925. IV. Bd. (Neue Sammlung. II.) XVII. und XVIII. Jahrhundert. Besorgt von L. Dézsi. München, 1927.
- Bibl. Hung. I-IV. Petrik Géza (red.): *Bibliographia Hungariae 1712-1860 seu Catalogus Librorum in Hungaria, et de rebus patriam nostram attingentibus extra Hungariam editorum. Magyarország Bibliographiája 1712-1860. Könyvészeti kimutatása a Magyarországon s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak*. I-IV. kötet. Bp. 1888-1892.
- Bél: Sopron vm. I. Bél Mátyás: *Sopron vármegye leírása I. Descriptio Comitatus Semproniensis I*. Szerk., a mutatókat és a tárgyi jegyzeteket készítette: Kincses Katalin Mária. Fordította: Déri Balázs, Földváry Miklós, Tóth Gergely. Soproni Levéltár, Sopron 2001. (Sopron város történeti forrásai/Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. C sorozat, 2. kötet)
- Bellágh 2005. Bellágh Rózsa: *Mecenatúra Bod Péter korában*. = MKSz. 2005. 3. sz. 328-335.
- Cat. Lib. I-II. Soltész, Elisabetha - Velenczei, Catharina - W. Salgo, Agnes: *Catalogus Librorum Sedecimo Saeculo impressorum, qui in Bibliotheca Nationali Hungariae Széchényiana asseroantur. Editiones non Hungarice*

- et extra Hungariam impressae. Tom. I-II. Bp. 1990.
- Cornides 1792. *Clarissimi Danielis Cornides in Regia Universitate Hingarica quondam Diplomaticae & Heraldicae Professoris ac Bibliothecae Custodis Bibliotheca Hungarica, sive Catalogus Scriptorum de Rebus omnis generis Hungariae adnexarum Provinciarum, Gentiumque finitimarum tam Typis publice editorum, quam Manu exaratorum.* Pestini, é. n. [1792.] (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában, a Budapest Gyűjteményben, a BV 655/106. jelzeten található példánya.)
- F. Csanak 1983. F. Csanak Dóra: *Két korszak határán. Teleki József, a hagyományörző és a felvilágosult gondolkodó.* Bp. 1983.
- F. Csanak 2000. F. Csanak Dóra: *Kézírtos hagyatékok az Akadémiai Könyvtárban.* In: MKSz. 2000. 3. sz. 331-339.
- Gunst 2000. Gunst Péter: *A magyar történetírás története.* Debrecen, 2000. (Történelmi Kézírkönyvtár sorozat, sorozatszerk. Simándi Irén és ifj. Barta János.)
- Hölvényi 1974. Hölvényi György: *A magyar jezsuita történetírók.* In: MKSz. 1974. 2. sz. 245-246.
- Hubay 1948. Magyar és magyar vonatkozású rölapok, ujságlapok, röpiratok az Országos Széchényi Könyvtárban 1480-1718. Összeállította Hubay Ilona. Bp. 1948. (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai, XXVIII.)
- Kosáry 1983. Kosáry Domokos: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon.* Bp. 1983.²
- Köpeczi 1976. Köpeczi Béla: *„Magyarország a kereszténység ellensége”. A Thököly-felkelés az európai közvéleményben.* Bp. 1976.
- Kulcsár 1995. Bonfini, Antonio: *A magyar történelem tizedei.* Fordította és jegyzetekkel ellátta Kulcsár Péter. Bp., 1995.
- Lesestoffe I-II. *Lesestoffe in Westungarn. I. Sopron (Ödenburg) 1535-1721.* Hrsg. von Tibor Grüll, Katalin Keveházi, József László Kovács, István Monok, Péter Ötvös, Katalin G. Szende. Szeged, 1994. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 18/1. Hrsg. von Bálint Keserű.); *II. Kőszeg (Güns), Rust (Ruszt), Eisenstadt (Kismarton), Forchtenstein (Fraknó) 1535-1740.* Hrsg. von Tibor Grüll, Katalin Keveházi, Károly Kokas, István Monok, Péter Ötvös, Harald Prickler. Szeged, 1996. (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 18/2. Hrsg. von Bálint Keserű.)
- MKSz. Magyar Könyvszemle
- OSzK Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
- RMNyT Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, Régi Magyar Nyomtatványok Tára
- MTA Magyar Tudományos Akadémia
- RMK Szabó Károly (ed.): *Régi Magyar Könyvtár.* I-III/1-2. kötet. Bp. 1879-1898.
- RUD Főgel, J[ózsef]-Iványi, B[éla]-Juhász, L[ászló]: *Antonius de Bonfinis Rerum Ungaricarum Decades.* Tom. I-IV. Lipcse-Bp., 1936-1941.
- Sopr. Lyc. jegyz. I- *A soproni ág(ostai) hitv(allású) ev(angélikus) Lyceum Könyvtárának*

- II. *jegyzéke*. I-II. füzet. Sopron, 1896.
- Szelestei 1982. Szelestei N. László: *A magyarországi nyomdásattörténet-írás kezdetei*. = MKSz. 1982. 1. sz. 19–39.
- Szelestei 1984. Szelestei N. László: *18. századi tudós világ IV. Bél Mátyás, a tudományszervező. Emlékbeszéd*. Elhangzott a Magyar Tudományos Akadémián Bél Mátyás születésének 300. évfordulója alkalmából tartott emlékülésen, 1984. április 6-án. = *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 1984/85. 267–281.
- Szelestei 1989. Szelestei N. László: *Irodalom- és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon 1690–1790*. Bp. 1989. (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai, új sorozat, 4. Szerk. Kovács Ilona.)
- Szelestei 1989a. Szelestei N. László: *Bod Péter levele Cornides Dánielhez*. = MKSz. 1989. 3. sz. 294–299.
- Szauder–Tarnai 1974. Szauder József–Tarnai Andor (szerk.): *Irodalom és felvilágosodás. Tanulmányok*. Bp. 1974.
- Tarnai–Déri 1984. Bél Mátyás: *Tanulmányok a régi hun–szkíta irodalomról*. (Az olvasóhoz. Második szakasz. Magáról a hun–szkíta írásról.) *A régi és az új Magyarország leírásának előfutára*. Fordította Déri Balázs. In: Bél Mátyás: *Hungariából Magyarország felé*. Válogatta, a szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Tarnai Andor. Bp. 1984. (Magyar ritkaságok, sorozatszerk. Belia György és Szalai Anna.)
- Tarnai 1956. Tarnai Andor: Fischer Dániel és az első hazai folyóirat terve. In: MKSz. 1956. 32–49.
- Tarnai 1969. Tarnai Andor: *Extra Hungariam non est vita...* (Egy szállóige történetéhez). Bp. 1969.

* * *

Eliese Thiering rajza egy Album amicorumban. Soproni Levéltár, Kéziratok könyvek, Nr. 50.